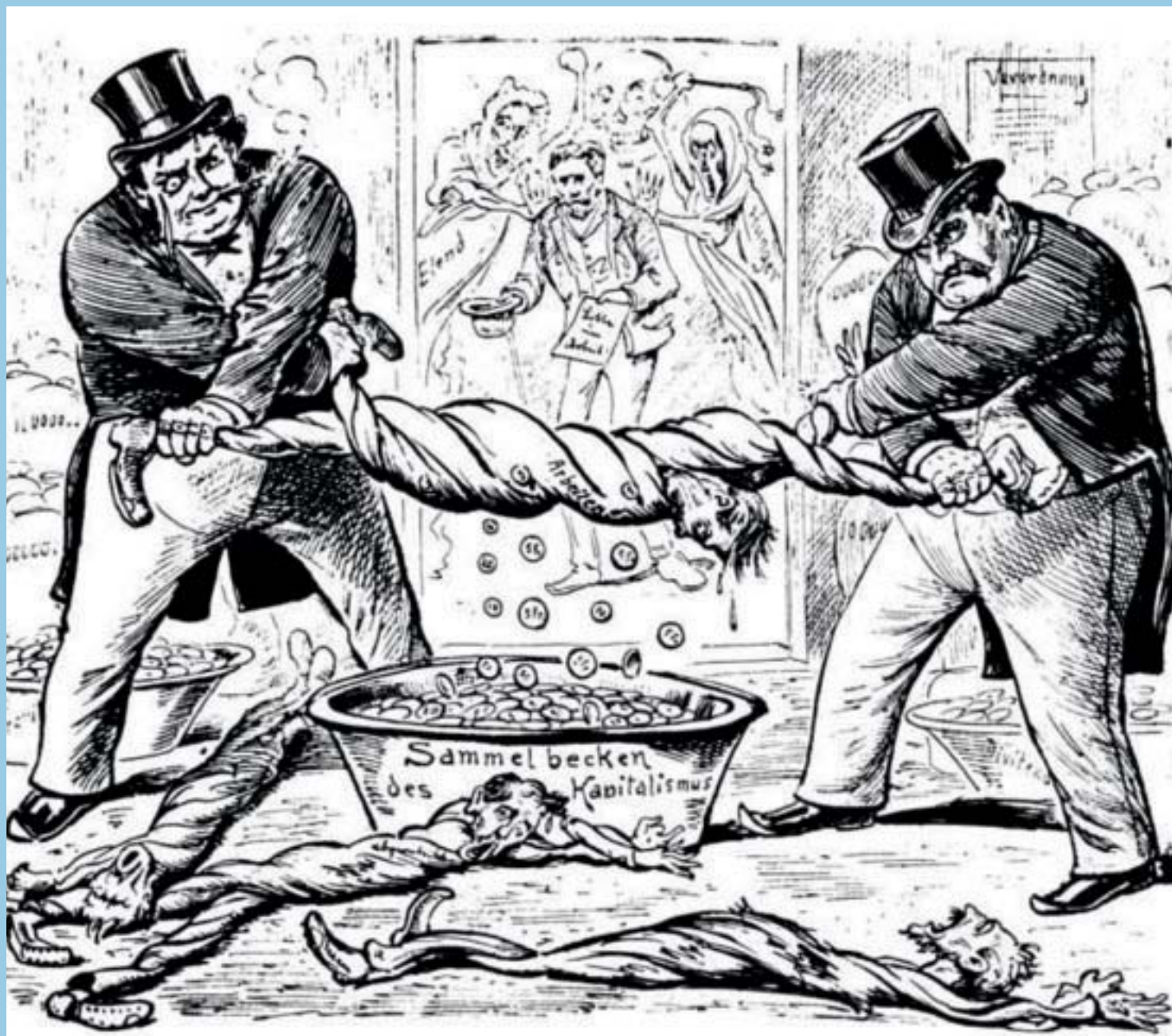

Verdandisten

Språkrör för socialpolitik och medmänsklighet

TEMA: FINANSKRIS, PENGAR OCH EKONOMI

3-4/2011

HELENA

Krisen angår oss

Just nu skakar jorden en smula. Vad kommer att ske med Europas ekonomi? Läget i Grekland är minst sagt skakigt, blir det nu folkomröstning eller kommer det bli stora omvälvningar i Grekland med en avgående premiärminister och en nationell samlingsregering.

Allt det som nu sker fångar in allt det vi vill blunda för. Det kan kallas bankernas kris och vi kan tycka att den inte angår oss. Men tyvärr. I högsta grad angår detta oss. Även om denna och andra kriser inte är skapade av vanligt folk, så är det vi som kommer få betala notan.

Stora banker har under lång tid lånat ut pengar och nu är risken stor att bördan vältras över på alla EU:s skattebetalare. Och i de länder som nu går mot stora nedskärningar, förutom Grekland även Spanien, Italien, Irland och Frankrike så är det den offentliga sektorn som rustas ner. Då vet vi att högre arbetslöshet blir följden. Ungdomsarbetslösheten är redan nu skyhögt både i Grekland med 40 procent och Spanien med nästan 46 procent.

Thomas Janson, internationell sekreterare på TCO, konstaterar i vår artikel på sid 10-11 om EMU och eurons kris att även länder med en sämre ekonomi är i behov av en expansiv ekonomisk politik, Keynes politik om någon kommer ihåg den. Den innebar i korthet att ge stimulanser i kärva tider och åtstramning i de goda tider. Det är inte så de höga herrarna resonerar idag. Varken i Europa eller i Sverige. I dag är det är svältkur som gäller.

Många av Verdandis medlemmar och deltagare vet vad det innebär. De vet vad det betyder när krisen drabbar den egna ekonomin och livet. De som är rika snörper alltid lite med läpparna och undrar varför folket har så lite... alla bör ju ha en årslön på banken har vi fått lära oss. De förstår inte vad det innebär att leva på grundersättningen i FAS 3, eller vara springvikarie i hemtjänsten.

Visst ska alla ha jobb och det är viktigt med sysselsättning, men man skall också kunna leva på sin lön eller ersättning. Det är ett verkligt fattigdomsbevis – för samhället – att så många behöver tvingas till att söka ekonomisk hjälp för att dessa pengar inte räcker.

Ibland häxar det till sig ordentligt i livet också. Det är ju så. Vi kan inte vaccinera oss mot olycka och sjukdom, och vi lever inte alltid våra liv som vi vill. Går det riktigt tokigt kan hela ekonomin gå över styr. Det gjorde det för Lena. Läs om Lena, och om skuldsanering på sid 24-25.

Det här numret handlar om ekonomi, en ekonomi som på alla vis griper in i våra liv. Som ni ser så är det ett dubbelnummer, så vi önskar er en lång god läsning.

Och – vi möts i Verdandi Alternativ Helg, du kan smygläsa på sidan 19.

Jag önskar allaredan er alla en God Helg i gemenskap. Vi möts.

Helena Frisk
för bundsordförande

Verdandisten
Språkrör för socialpolitik och medmännisklighet

Redaktion & expedition

Verdandi

Slakthusgatan 9

121 62 Johanneshov

Tel 08-642 28 80

Fax 08-642 28 20

verdandisten@verdandi.se

www.verdandi.se

Bankgiro: 331-1743

Ansvarig utgivare

Helena Frisk

Redaktör

Berit Fernqvist

Redaktionskommitté

Berit Fernqvist

Helena Frisk

Anette Lydén

Grafisk form & layout

Björn Hasselblad

Tryck

Katarina Tryck

Prenumeration

Vill du prenumerera på Verdandisten eller har du nya adressuppgifter? E-posta till verdandisten@verdandi.se eller ring 08-642 28 80. Prenumerationspris 99 kronor. Verdandisten utkommer med fyra nummer per år.

ISSN 0346-3869

VERDANDISTEN 3-4 2011

Framsidan: Originalbilden är från *Der Neue Postillon* från år 1896. Konstnär okänd. *Den Nya Postillon* var en socialistisk skrä med säte i Zurich. Bildens budskap håller dessvärre mer än 100 år senare

Verdandisten
Språkrör för socialpolitik och medmänsklighet

har funnits sedan 1897 och är Verdandis opinionsbildande organ. Verdandisten utkommer med fyra nummer per år.

Verdandi

är arbetarnas socialpolitiska organisation.

Vi arbetar för ett rättvist och solidariskt samhälle fritt från droger och alkoholskador.

Genom opinionsbildning, kamratstöd och socialt nätverksarbete verkar vi för en

generell och solidarisk välfärdspolitik, för att bryta ensamhet och isolering, mot missbruk och förtryck.

Verdandi har i dag 14 000 medlemmar och engagerar varje år över 30 000 människor i olika arrangemang, bland

VERDANDISTEN 3-4 2011

INNEHÅLL

- 4. Finanskriser – inget nytt
- 6. Det händer i din plånbok
- 8. Pengar – från snäckor till mobil
- 10. Euron kämpar för sitt liv
- 12. Kris i den egna ekonomin
- 14. Verdandis rättvisekontor
- 16. Har vi råd att inte ha välfärd?
- 19. Välkomna till Verdandi Alternativ Helg
- 20. Hur klagar man på banken?
- 22. Hållbart samhälle utan finanskris
- 24. Vägen ur lånefällan
- 26. Att bli äldre i en krisad ekonomi
- 29. Finanskris och strebrar i kulturen
- 31. In- och utblick
- 32. Tulpaner – 1600-talets finansbubbla

Sid 4

Sid 6

Sid 10

Sid 31

*En trader till en annan:
”Hur mycket blir två gånger två?”
”Ska vi köpa eller sälja?”*

Vi har av förlaget Ersatz fått möjligheten att publicera några av de skämt som cirkulerar kring finanskriser. Förlaget har samlat dem i boken Hej finanskris – skämten som får dig att skratta hela vägen till banken.. Ni återfinner dem här och där i tidningen, som sagt vi kommer få låna av kineserna, otroligt aktuellt i dessa dagar.

Finanskriser – inget nytt

Finanskrisen hösten 2008 åck alla att gapa av förvåning. Ändå är ånanskriser ett ståndigt återkommande problem, och har så varit i flera hundra år.

Finanskriser beskrivs ibland som något sällsynt och oförklarligt som drabbar oss utan förskyllan. Sanningen är att de återkommer med jämna mellanrum över hela världen, och att det är ett gammalt fenomen som går att läsa om i historieböckerna. I 1630-talets tulpankris så var det de då nya tulpanerna och dess lökar som gav upphov till en vettlös handel med både existerande och förväntade skördar i framtiden.

Mer moderna finanskriser är Tequila-krisen i Mexiko 1994. Asien-krisen 1997. Brasilien-krisen 1998. Argentinas kollaps 2001 och IT-bubblan som sprack år 2000.

Mellan 1970 och 2007 skedde hela 124 finanskriser runt om i världen, skriver nationalekonomen Stefan de Vylder i boken "Världens springnota – finanskrisen och vägen framåt."

Alla finanskriserna har skett samtidigt som regleringar och kontroll av finansmarknaderna världen över monterats ned. Stefan de Vylder beskriver ingående förhållandet mellan regleringar och finanskriser. Han förklarar och analyserar hur detta fenomen återkommit det senaste århundradet, dess konsekvenser och hur vi bör göra för att minska risken för framtida finanskriser.

Det glada 20-talet var en period av stark ekonomisk utveckling i USA med optimism och framtidstro som spred sig över världen. Många tjänade stora pengar på aktie- och fastighetsspekulation när värdet på aktier och fastigheter växte. Till slut sprack bubblan och många förlorade sina förmögenheter. Mönstret har gett upphov till devisen: "När framgången är som störst kommer krisen."

– Det är ett varningstecken när kvällstidningarna börjar skriva om aktieklipp, säger Stefan de Vylder.

Foto: Stig Sandqvist.

Stefan de Vylder.

Samtidigt fanns en motreaktion för att försöka stävja liknande finanskriser i framtiden. Den omskrivna finanskrisen i framför allt USA på 30-talet banade väg för decennier med regleringar och kontroll mot finansmarknaden. Även om den inte som dagens kris var global spred den sig till Europa och i begränsad omfattning till Latinamerika och Japan.

– Redan 1933 kom i USA "Glass Steagall Act" som hade till uppgift att hålla i sär traditionella affärsbanker som sysslar med in- och utlåning, från investmentbolag som handlar med värdepapper, säger Stefan de Vylder.

Syftet var att skydda de traditionella bankerna från onödiga konkurser eftersom de ansågs viktigare för hela det ekonomiska systemet i USA än investmentbolagen som är mer spekulativa och tar större risker.

– Glass Steagall Act har successivt monterats ned och förlorat sin funktion och på 90-talet, under Clinton-administrationen avskaffades den helt.

Ed er 30-talskrisen gick världen in i en tid utan återkommande och djupa finanskriser, det är ett undantag från den vanliga ordningen.

Perioden kallas oåa Bretton Woods-epoken och under denna bildades Internationella Valutafonden och Världsbanken. Högsta prioritet på dessas dagordning var att finansiera återuppbyggandet av Europa ed er andra världskriget. De lånade ut pengar till länder med akuta likviditetsproblem och övervakade och förbättrade de interna-

tionella valuta- och betalningssystemen.

Till det kom en mängd regleringar och styrningar av de enskilda ländernas ekonomier och finansmarknader. Åtgärderna skapade trygghet och stabilitet i världsekonomin, tillväxten var högre och jämnare än någonsin tidigare.

– Det var helt andra krav på bankerna, till exempel krävdes att de skulle ha en god likviditet och de kunde inte bevilja lån hur som helst. De sysslade bara med in- och utlåning. Nu har de blivit någon slags finansiella varuhus.

Bretton Woods-systemet började förlora sin styrka i slutet av 60-talet och början av 70-talet, men det var under 80-talet med Ronald Reagans avregleringar som epoken definitivt begravdes. Världen fick ett nytt finansiellt system med rörliga växelkurser och avskaffande av allt fler kredit- och valutaregleringar. Dessutom tillkom globaliseringen och den moderna kommunikationsteknologi som gjorde kapitalet mer lätttröligt.

Finansmarknaden blev allt mäktigare och finanskriserna har sedan dess avlöst varandra på olika platser i världen.

Men den senaste finanskrisen från 2008 skiljer ut sig. Den är den första som är global och där nya finansiella instrument har haft en avgörande roll. Det handlar om specialdesignade finansiella innovationer skapade av matematiker utan insyn eller kontroll från myndigheterna. Oåa var det så kallade derivat med hävstångseffekter som gjorde att både vinstchanserna och förlustriskerna kunde multipliceras många gånger om mot den satsade summan. Eller också var det varianter på terminer som spekulerade med marknadens förväntningar

– Det var svårt för köparna att veta vad de köpte. Även anställda i branschen hade bristfälliga kunskaper om dessa innovationer, för att inte tala om de som arbetade på de myndigheter som hade till uppgift att kontrollera finansmarknaden.

En avgörande roll i utvecklingen av finanskrisen i USA hade så kallade kreditförsäkringar som såldes under olika namn, till exempel CDO och CDS.

CDO:s var värdepapper med bostadslån, kreditkortsskulder och lite av varje i botten, och spekulationen var länge extremt lönsam, men när låntagarna fick allt större problem att betala sina lån började spekulanter att sälja i panik tills värdepappren var värdelösa.

Det är bland annat detta fenomen som gjorde att investmentjätten Lehmann Brothers gick omkull i september 2008 och inte ens de värsta förnekarna kunde tillbakavisa alla tecken på att världen var mitt inne i en ny finanskris. CDS är en komplicerad försäkring som man kunde ta för att försäkra sig mot risken att ett visst värdepapper blir värdelöst.

– Det fanns en del som i god tid varnade för utvecklingen men de togs inte på allvar. När Lehmann Brothers gick omkull blev det tydligt. Vem kan man lita på om till och med ett sånt företag kan gå i konkurs? Men inte bara placerare och banker blundade för risker och varningar. Det inte fanns några myndigheter som slog larm.

– Det var många som inte såg riskerna, och de som såg dem avfärdades. Myndigheternas modeller var konstruerade bara för att varna för sannolika risker, de kunde inte avläsa och förutse ytterlighetsrisker. Det som hände var så osannolikt att ingen myndighet kunde se det i tid.

Ur ett demokratiskt perspektiv kan man säga att detta misstag är ett svek mot väljare och medborgare i alla drabbade länder.

– Det går att se finanskrisen som ett underbetyg till myndigheter och kontrollinstanser, säger Stefan de Vylder.

Alla som följt och blivit påverkade av den senaste finanskrisen måste ställa de berättigade frågorna: Måste detta hända

igen? Hur kan det undvikas i framtiden?

Självklart finns inga enkla svar men det är tydligt att finansmarknaderna måste tämjas och tyglas.

– En idé är att återuppliva principen i Glass Steagall Act, och införa en brandvägg mellan affärs- och investmentbanker. Det betyder att traditionella banker, som är viktiga för vanliga sparare och systemet, ska skyddas mot konkursrisken och ha en statlig garanti. De mer spekulativt inriktade investmentbankerna, som tar större risker, ska kunna gå i konkurs och få bära sina egna kostnader. Det finns ett långtgående förslag om detta i Storbritannien.

Stefan de Vylder tror inte det är vare sig möjligt eller önskvärt att förbjuda de så kallade finansiella innovationerna, trots de bevisligen skadliga effekterna på samhällsekonomin.

– En del vill förbjuda de mer riskabla derivaten och terminerna men det är svårt att få igenom. Däremot vore det bra med ökad transparens på den här marknaden. Det var ett stort problem innan finanskrisen att de här derivaten såldes "under disk". Officiell publicering av vad som hände på marknaden saknades.

Återstår att se om det kommer hållbara politiska lösningar mot framtida finanskriser.

– Det som hände beror på en kombination av dåliga politiska beslut och marknadsmisslyckanden. Nu behöver vi en kontracyklisk politik där bubbler inte tillåts att växa sig så stora att de spricker. Jag eåerlyser en mer keynesiansk politik med stimulans i nedgång och åtstramning i uppgång, även om det senare är politiskt obekvämt.

Thomas Bushby

Foto : Per It Per ngvist .

Människor som blir överskuldssatta har i regel råkat ut för en drastisk förändring, som minskar deras inkomster, i livet. Det kan vara arbetslöshet, skilsmässa eller långvarig sjukdom.

– Sedan förlorar de kontrollen över sin ekonomi, säger Per Sigander, budget- och skuldrådgivare i Spånga-Järva budget- och skuldsaneringsteam.

Det händer i din plånbok

Per Sigander träffar varje vecka människor vars ekonomi havererat. Det ger betalningspåminnelser, inkasso, betalningsanmärkningar och en plats i registret hos både Kronofogden och Upplysningscentralen som kan begränsa livet i åtminstone tre år. Sedan nej till nya lån förstås, men också svårt att få vissa anställningar och hyresvärdar som kan neka kontrakt.

En del kan få hjälp av kommunen med att göra en ansökan om skuldsanering. Om den går igenom kommer de under fem år få leva på existensminimum. Allt därutöver går till att betala skulderna. Därefter avskrivs resterande skulder. Att bli överskuldssatt är att befinna sig i exil utan möjligheter att kunna påverka eller förändra sin livssituation.

– Man blir fånge hos inkasso och kronofogden. Det går inte att planera morgondagen eller ta tag i sitt liv. Många mår oerhört dåligt både psykiskt och fysiskt, en kostnad om cirka 50 miljarder varje år för samhället.

Per Sigander menar att dagens samhälle kräver att medborgarna konsumerar även om det måste ske till priset av stora lån.

– Med vår samhällsstruktur är det omöjligt att leva utan lån. Alla behöver bil och bostad, och det finns inte tid och möjlighet att spara ihop de summorna.

Samtidigt finns det en outtalad förväntan att en god samhällsmedborgare ska konsumera, menar han.

– Man ska ha platt-TV, resa utomlands och ha fina kläder. Annars är man inte den sociala samhällsmedborgaren man ska vara och man förlorar i status.

I kombination med den förväntan och pressen på konsumenterna har de senaste decenniernas avregleringar av kreditmarknaden accelererat ökningen av konsumtion för lånade pengar. Lånen är lättillgängliga, man slipper besvärliga frågor från en bankman, det är bara att lyda på telefonluren, skicka ett sms eller knappa in den önskade summan på Internet.

Många skulder som går till Kronofogden för indrivning är så kallade kommunikationsskulder, till exempel räkningar för mobiler, Internet och TV. Det är en marknad som exploderat de senaste decennierna och utbudet ökar hela tiden.

– För 20-30 år sedan fanns bara Telia, och alla hade en fast telefon. Idag kan samma familj ha flera mobiler och bredband, och olika betalkanaler. En del har till och med satellittelefon, säger Jan Åkerlund, som jobbar förebyggande mot överskuldssättning på Kronofogden i Stockholm.

Kreditmarknaden idag ger lån i samma ögonblick som konsumenten köper en vara.

– Dessutom ges ofta kredit på ett betydligt större belopp än kostnaden för varan. Om en kund köper en TV för 8 000 kronor kan krediten som beviljas vara på 15 000 kronor, och på fakturorna finns en formulering "Kvar att handla för", säger Jan Åkerlund.

Banker och finansbolag i dag har gjort gemensam sak med stormarknader, elektronikföretag och andra butiker. Det har aldrig varit så enkelt att få tag på pengar. Problemet är att det inte är konsumenternas egna pengar.

– Mat, kläder, Internet. Idag går det att konsumera allt på kredit.

Många börjar med att låna

ett lågt belopp men även det kan bli en dyr affär. Vi får in ärenden som börjat med små-

Jan Åkerlund.

summor, till och med under hundralappen, men med påminnelse- och inkassoavgifter ökar det snabbt. En skuld på en 50-lapp kan vara uppe i 900 kronor när den når oss, och det går fort, en låne- eller kredit-skuld kan hamna hos kronofogden på bara 2-3 veckor säger Jan Åkerlund.

Men bara för några decennier sedan var det en självklarhet att betala kontant och många människor var skeptiska till lån. Förr ville människor inte låna pengar och det var också svårt att få lån om låntagaren inte hade en god ekonomi.

Men med vår konsumtion visar vi numera också vilka vi är. Konsumtionen visar hur vi vill att folk ska uppfatta oss. Den är i hög grad bidragande till att vi lånar allt mer för att kunna handla varor och tjänster.

– Det finns en positionell konsumtion som markerar vår status, den ska inte underskattas, säger Jan Åkerlund.

Många klarar sina låne- och kreditkostnader så länge inget oförutsett händer. En del löser tillfälligt akuta situationer med nya lån och krediter men i längden är det ohållbart.

– Det räcker med att drabbas av vinterkräksjukan och få en lägre månadsutbetalning för att situationen drastiskt ska försämrats, och om man drabbas av livsavgörande förändringar som långtidssjukdom eller skilsmässa kan den ekonomiska situationen bli katastrofal.

Jan Åkerlund menar att det viktigaste redskapet mot onödiga skuldsättning är kunskap. Förhållandet till pengar har förändrats de senaste decennierna och det gör att vi konsumerar i onödan. Kontanter används allt mer sällan.

– Vi får en alienerad relation till pengar när vi nästan bara använder kort vid betalning eller tar nya lån och krediter för att betala.

Därför blir följderna av konsumtio-

nen mer otydliga än förut när de flesta betalade kontant. Det gick att med blotta ögat se hur pengarna lämnade plånboken och bytte ägare. Därför är kunskap om konsumtion och krediter extra viktig.

Ett annat skydd mot att hamna i låne- och kreditfällor, enligt Jan Åkerlunds erfarenhet, är ett fungerande socialt nätverk där man kan få stöd mot konsumtionstryck och statusjakt.

– Det är viktigt att familj, släktingar och vänner visar att alla människor duger, även utan vissa varor och tjänster. Med det stödet är det enklare att avstå från positionell konsumtion.

Den största delen av hushållens skulder är bostadslån men en betydlig del är också krediter till bilar, elektronik och annan konsumtion. Vi har bytt från en attityd som säger spara-för-att-köpa till låna-för-att-köpa. Idag har vi dubbelt så stora lån att klara med den disponibla inkomsten jämfört med för 40 år sedan.

– Ändå har våra disponibla inkomster ökat kraftigt de senaste decennierna, och de senaste 15 åren har både lånen och konsumtionen ökat radikalt, säger Ylva Yngveson, privatekonom på Swedbank.

Slopade regleringar och större tillgänglighet har gjort det betydligt enklare att få låna pengar. Så sent som på 80-talet var det osäkert även för personer med ordnad ekonomi om de kunde beviljas lån.

– Situationen på lånemarknaden var helt annorlunda. Det fanns kreditregleringar som gjorde att det inte existerade någon riktig kreditmarknad och det var inte heller någon konkurrens mellan långivare. Mängden pengar som svenska banker hade möjlighet att låna ut var begränsad, priset var reglerat och folk fick i princip stå i kö, eller fick lov att förspara, för att få lån.

Förändringarna blev dramatiska

när kreditregleringarna slopades på 80-talet och banker och andra långivare konkurrerade om kunderna genom att göra lånen allt mer tillgängliga. Utlåningen tog fart på allvar i mitten av 90-talet med en mer aggressiv marknadsföring och ökad tillgänglighet på lån och krediter som beviljades

på plats i butiken eller på Internet.

Bostadslånen är en stor del i den ökade utlåningen och är inte lika allvarlig eftersom värdet finns kvar i huset eller bostadsrätten. Däremot ökar alla lån sårbarheten för stigande räntor. Idag är de historiskt låga men det var inte länge sedan de var mer än en halv gång så höga. Många hushåll kan få ekonomiska svårigheter om de räntorna kommer tillbaka.

– Sparandet uppmuntras inte heller av politiker. Det är snarare konsumtionen man velat hålla under armarna.

Konsumtionen ökar

tillväxten, får landets ekonomi att växa och resulterar i en del nya jobb. Både höga politiker och makthavare i näringslivet vill att det finns pengar i våra ekonomiska system.

Ylva Yngveson.

– De nya lånen och den ökade konsumtionen har bidragit till att hålla hjulen igång, men att vi lånar från vår egen framtid kommer att begränsa konsumtionen i morgon, säger Ylva Yngveson.

De låga räntesatserna gör att vi lurar oss själva när vi tycker att det är billiga lån. Faktum är att dagens realränta, skillnaden mellan nominella räntan och inflationen, är högre än på 80-talet. Då var räntorna höga men eftersom det även gällde inflationen som då var hög var realräntan faktiskt lägre, och det är den som visar den egentliga kostnaden.

– Det finns en risk att låntagarna lurar sig själva nu när inflationen är låg. Det kostar att låna idag. Lånet urholkas inte på samma sätt som vid hög inflation och den som lånar får betala av lånet mer av egen kraft.

Tomas Bushby

Disponibel inkomst är samma sak som det som är kvar av lönen efter avdrag för skatter och tillägg för bidrag.

Nominell ränta: Ränta där hänsyn inte tagits till förändringar i penningvärdet, till exempel inflationen.

Pengarna växlar:

Kaurisnäckan har ett enfärgat gulvitt skal, är omkring 1,5 till 3 cm lång och finns omnämnd som

valuta i Kina redan för mer än 3 000 år sedan.

Det kinesiska tecknet för kaurisnäckan betyder också valuta. Namnet kauri kommer från språken hindu och urdu.

Ghanas valuta Cedi har fått sitt namn efter kaurisnäckan, som också finns avbildad på mynten.

Pinnar har använts som betalningsmedel på många håll i världen. Under medeltiden användes hasselpinnar, "Tally sticks", i England.

Man skar in summan som skåror enligt bestämda regler och delade sedan pinnen mitt itu för att förhindra falskmynteri.

Skårorna angav storleken på den inestående skuld som var garantin för pinnens värde.

Äktheten kunde kontrolleras genom att sammanfoga den ena pinnen med den ickespenderade delen.

Mynt kommer från det latinska ordet moneta.

Ursprungligen var det ett binamn för den

romerska gudinnan Juno. Vid hennes tempel på Capitolium fanns redan för drygt 2 000 år sedan ett myntverk. Ordet kom in i svenskan från lågtyska munita.

Vadmal en sammansättning av orden våd, bredden på ett tygstycke och mål, mått. Tyget användes som betalningsmedel.

Man betalade med en viss längd av ett tyg med en bestämd bredd.

Enligt östgötalagen var en "mark wadhmal" 96 alnar lika mycket värt som en mark silver.

Pengar – från snäckor till mobil

Text och foto: Björn Hasselblad

För inte alltför länge sedan betalade vi nästan allt med kontanter, vissa använde check och när det var fråga om större transaktioner använde vi oss kanske av postväxlar. Sedan dess har utvecklingen gått snabbt. I dag är det få transaktioner som görs kontant.

Det mesta av handeln i dag utförs med plastkort. Men snart försvinner förmodligen även korten och vi får vänja oss vid ett annat sätt att handla – via vår mobiltelefon. Bra för många, men kanske inte för alla.

För mycket länge sedan började människor byta varor med varandra.

Snart började människor resa längre för att byta och handla, med andra stammar, byar och landområden.

Till en början handlade det mest om byteshandel. Den som hade gott om vissa varor kunde byta med någon som hade behov av dem och i gengäld få varor man själv behövde. Problemet var att varorna inte alltid passade handelspartnern.

Det uppstod ett behov av handelsvaror som hade ett känt och överenskommet värde, och som var lätta att bära och kunde användas som en mellanvara. Man fick ett behov av valuta. Stenar, tyger och pärlor var några tidiga valutor, men det kanske vanligaste var snäckor.

Redan för 3 000 år sedan användes kaurisnäckan som valuta i Kina. Snäckorna trädde på snören för att bli lättare att transportera och räkna.

Sedan att betala med snäckor kom att spridas till Indien, Sydostasien, Oceanien och så långt som till Afrika.

Ädla metaller användes tidigt som en slags valuta. Större stycken delades, och bitarna vägdes, tills man fick den rätta vikten. Men en väg måste användas vid varje köp och man måste också komma överens om metallernas värde. Så i stället började man märka metallbitarna med dess vikt. Fast fortfarande fanns

ingen garanti för att de verkligen hade den vikt de var märkta med.

Därför uppstod mynten. I stället för olika märkningar präglade man metallstycken med stämplarna. Stämplarna tillhörde en offentlig myndighet, odast en kung, som då kunde hållas ansvarig för både vikt och halt.

De första mynten, av silver och guld, präglades av de lydiska kungarna i Mindre Asien för nästan 3 000 år sedan. Den nya uppfinningen spred sig snabbt. Men i Sverige dröjde det, först för cirka 1 000 år sedan präglades de första svenska mynten, i Sigtuna. Förebilden var engelsk och odast var det också engelska hantverkare som utförde mynttillverkningen.

I dag verkar mynt mest vara till besvär och dagens pengar är gjorda av plast. Betalkorten är billiga att framställa och kostnadseffektiva vid stora betalningar, men eftersom varje transaktion kostar en del lämpar de sig inte så bra för små summor.

Det finns också andra nackdelar med ett betalkort. Integriteten är en. Banken eller kortföretaget har alltid full överblick över var och när du handlar, alla transaktioner kan spåras till ett kort och dess ägare. Så ett troligt scenario är att betalkorten, från att ha nästan total dominans på betalningsmarknaden, kommer att försvinna.

Den totala mängden pengar i Sverige uppgår enligt Statistiska Centralbyrån till 2 163 215 miljoner kronor, men andelen sedlar och mynt uppgår bara till cirka fyra procent av den totala penningmängden i Sverige. Resterande 96 procent utgörs av så kallade elektroniska pengar, egentligen bara siffror.

Varje digitalt mynt är egentligen en lång sifferserie som kan flyttas mellan datorer eller mobiler, köparens och säljarens. Precis som vanliga mynt flyttas idag.

Dagens bank i mobilen.

En digital plånbok, som inte är något annat än ett vanligt datorprogram, lagrar de digitala pengarna ungefär som ordbehandlingsprogrammet lagrar texter. När kunden beslutar sig för att utföra en betalning skickar "plånboksprogrammet" iväg den avsedda summan till mottagaren, ungefär som e-post skickas mellan olika datorer.

De digitala pengarna växlar man till sig genom att betala in en summa till "leverantören" av de digitala pengarna (oåast en bank), vareder de kan överföras från leverantören till den egna datorn eller mobilen.

Elektroniska pengar är alltså egentligen en skuld, en fordran på utgivaren (banken). Skulden som skapas cirkulerar däredet som om den vore pengar.

Riksbankschefen Stefan Ingves menar att elektroniska pengar är grunden är något bra om det är rätt utformat kommer det att bidra till en ökad snabbhet, effektivitet och säkerhet vad gäller betalningar. Men det räcker inte med svenska modeller eller EU-lösningar. Vad som krävs är överenskommelser på global nivå, menar Stefan Ingves.

Många företag i Sverige, men även i USA, Storbritannien och Japan ligger i startgroparna för att lansera helt ny teknik och nya lösningar för att kunna handla och överföra pengar via mobilen. Alla verkar nu mest vänta på någon slags gemensam standard.

Kortterminaler som stöder kontaktlös betalning finns redan i många butiker.

Det svenska företaget Payair i Uppsala, är ett av flera företag som utvecklar den nya tekniken. Deras lösning består av ett litet program, en app, som kunden laddar ned i telefonen, registrerar sig och lägger in sitt bankkortsnummer i programmet. För att köpa något, skannar kunden in varans kod i mobilen, slår in sin PIN-kod och bekräftar sitt köp.

- Vi tror att snart kommer alla ekonomiska transaktioner att kunna utföras med hjälp av mobiltelefonen, säger Sören Babra, företagets grundare.

- Hur lång tid det tar är svårt att säga, men inom två år kommer mycket att ha hänt inom det här området.

På sikt har företagen planer på att integrera andra funktioner som biljetter, kvitton och kanske även boardingskort, medlemskort, dörrnycklar, erbjudanden och rabattkuponger i sina plånbokslösningar.

Torgny Håstad

I Sverige har konsumentministern, Birgitta Ohlsson gett Torgny Håstad, före detta justitieråd, uppdraget att utreda vad den nya tekniken kommer att innebära för oss konsumenter och vad vi har för skydd när vi betalar med program som är kopplade till våra telefoner. Utredningen ska vara klar i maj 2012.

- Det handlar om vem som har ansvaret för våra pengar när de här transaktionerna görs. Vilka bolag har det juridiska ansvaret. Dessutom handlar utredningen om barns rättsliga skydd. Huvudregeln är ju att ingen under 18 år kan hållas till svars för den här typ av transaktioner, men många barn har ju mobiltelefoner, säger Torgny Håstad.

- Arbetet har inte påbörjats än, till att börja med handlar det om att kartlägga omfattningen och att se hur den här typen av handel ser ut i andra länder.

Jag vet ännu inte hur omfattande det här blir, kanske måste uppdraget utökas eller utredningstiden förlängas.

Myntfot är förhållandet mellan ett mynts vikt och dess värde. Vanligast är guldmyntfot och silvermyntfot.

Danmark, Norge och Sverige införde guldmyntfoten år 1873. Då var 1 kilo guld lika med 2 480 kronor. I dag är det 360 000 kronor. De flesta länder övergav guldmyntfoten under mellankrigstiden. För Sveriges del var detta den 27 september 1931 då man gick över till pappersmyntfot. Pappersmyntfoten är inte kopplad till någon metall utan till olika lagar och överenskommelser.

Cashkortet introducerades i Sverige 1996. Kortet kunde laddas med upp till 1 500 kronor från kundens bankkonto i en särskild terminal. Därpå kunde kortet användas för betalningar. Efter ett tag integrerades Cashfunktionen i de vanliga kontokorten. Användandet minskade, och cashkortet utvecklades 2004.

Near Field Communication är namnet på den teknik som innebär en kontaktlös dataöverföring. Genom att hålla två enheter nära varandra kan de kommunicera.

Än så länge finns få mobiltelefoner med stöd för NFC, men flera tillverkare har lovat stöd för NFC i kommande telefoner.

Elektroniska pengar. Den 1 juli 2011 trädde lagen (2011:755) om elektroniska pengar i kraft.

I den nya lagen beskrivs elektroniska pengar som ett elektroniskt förvarat penningvärde som:

1. Representerar en fordran på utgivaren.
2. Ges ut i utbyte mot medel i syfte att genomföra betalningstransaktioner enligt lagen (2010:751) om betaltjänster, och
3. Godtas som betalningsmedel av andra än utgivaren.

Källa: Kungliga myntkabinettet.

EMU är inne i sin värsta kris. Makthavare och andra följer med spänning utvecklingen i Grekland. Blir det konkurs och inställda betalningar? Eller nya sparpaket och fortsatt gnetande med ytterligare lönesänkningar och sociala nedskärningar.

Landets vägval kan avgöra eurons framtid.

EMU och euron kämpar för sin existens

Greklands ekonomiska och politiska kris är en kris för hela EMU som hotar att rämna.

Banker, politiker och andra makthavare avvaktar oroligt händelserna.

Det nya stödet sätter Grekland under tvångsförvaltning och belackare påminner om den tyska ockupationer under andra världskriget. Landets situation splittrar befolkningen och regeringen tvingas till en folkomröstning om paketet för att mildra motsättningarna.

Makthavare i EU och EMU försökte stoppa utvecklingen med det numera kontroversiella räddningspaket.

Samtidigt uppmanar de den grekiska regeringen till kraåiga nedskärningar i landets offentliga utgåer med högre arbetslöshet och försämrade social välfärd som följd för grekerna.

Hela EMU har hamnat i en politiskt laddad situation där de som försvarar projektet får allt svårare att vara trovärdiga i sitt försvar.

– Vi har varnat för den här situationen från början. Den visar hur olämpligt det är att tvinga på alla länder samma ränta och växelkurs när de har så olika ekonomiska förutsättningar. Kraven på EMU-länderna hindrar länder som Grekland att på ett bra sätt möta de här ekonomiska svårigheterna. Nu tvingas landet istället till stora nedskärningar som drabbar vanligt folk hårt, säger Jonas Sjöstedt, Vänsterpartiets främste EMU-kritiker.

Med makt över den egna valutan och räntan skulle Grekland kunna öka konkurrenskraften med en devalvering,

Foto: Kalle Larsson.

Jonas Sjöstedt

och få fart på investeringarna genom att sänka räntan, men den möjligheten finns inte för ett enskilt land som är medlem i valutaunionen.

– Därför känns det skönt idag att vi vann folkomröstningen 2003 och står utanför EMU. Det ger oss unika möjligheter att skapa en stark social välfärd med full sysselsättning. Vi ska visa att vi är ett progressivt alternativ i euroområdet, säger han.

EMU är ett politiskt projekt som bryr sig mer om bankernas och valutans framtid än om medborgarnas, menar Jonas Sjöstedt.

– De sociala nedskärningarna drabbar pensionärer och arbetslösa ungdomar hårt i länder som Grekland, Baltikum och Irland. Grekland har en ungdomsarbetslöshet på 40 procent.

Jonas Sjöstedt ser dystert på den framtida ekonomiska utvecklingen för Grekland och EMU.

I värsta fall ställer Grekland in betal-

ningarna och går i konkurs, menar han.

– Därmed sprids krisen till andra länder och många stora banker går omkull, inställer sina betalningar, och slutligen hamnar notan för det hos skattebetalarna. I så fall får vi sannolikt en djup ekonomisk och politisk kris i Europa.

Jonas Sjöstedt ser ingen enkel lösning på krisen men tycker att det bästa vore att till en början skriva ned skulderna för Grekland och de andra länderna i liknande situation.

– Bankerna måste vara med och betala för sina kostnader så långt det är möjligt. Det går inte att skicka alla skulder till skattebetalarna.

Långsiktigt eåerlyser han kraåiga regel- och lagändringar för att slippa liknande scenarion i framtiden.

– Viss finansiell spekulation måste förbjudas och det behövs en transaktionsskatt på flytt av pengar. Island är ett land som infört nya framgångsrika regler eåer sin kris.

Bästa scenariot enligt Jonas Sjöstedt är en avveckling av EMU och att länderna istället inför nationella valutor och byter till ett nytt ekonomiskt system som är bättre anpassat för ett modernt samhälle.

– Vi behöver ett nytt ekonomiskt system som investerar i gröna jobb och en uthålligare ekologisk struktur. Finansmarknaden måste regleras så att den gynnar produktion istället för spekulation, säger han.

Thomas Janson, internationell sekreterare på TCO, är kritisk till att Grekland och de ekonomiskt svaga

Demonstration mot nedskärningarna i Aten. Foto: Nikos Gat zakis.

länderna inom valutaunionen pekas ut som syndabockar i EMU-familjen.

– Det är viktigt att inse att de här ländernas problem hör ihop med den gemensamma valutan, euron. De kunde ta stora lån till en ränta som var lika låg som i Tyskland fast den borde vara mycket högre. Långivarna har delvis sig själva att skylla. Nu pekar man finger åt Grekland som lånade och kallar greker för lata. I själva verket handlar det om ett systemfel inom EMU. Det här hade sannolikt inte skett i samma utsträckning om Grekland och de andra länderna haå egen valuta.

EMU: s konstruktion gör att Grekland inte har möjlighet att devalvera eller sänka räntan för att ta sig ur krisen. I stället tvingar den gemensamma valutan krisländerna till en så kallad intern devalvering som betyder kraåiga sociala nedskärningar och lönesänkningar. Åtgärder som istället för att stimulera hotar att hämma landets ekonomi.

– De leder till en nedåtgående spiral med arbetslöshet och sociala problem, och det blir svårt att ta sig ur den situationen.

Han menar att länder i EMU med sämre ekonomi också är i behov av expansiva åtgärder. Det som sker nu är det motsatta. I flera länder har politikerna beslutat om sparpaket som slår mot de svagaste. Förutom Grekland genomför Frankrike, Irland, Italien och Spanien hårda åtstramningar när ekonomierna skulle må bäst av klassisk keynesiansk politik, det vill säga mer stimulans och tillskott av pengar till det ekonomiska systemet.

– Det bästa vore om EU riktade pengar till de svagare ekonomierna så att länderna kunde satsa på ny infrastruktur, till exempel järnvägar och utbildning.

Samtidigt betonar Å omas Janson att det kan finnas behov av viss åtstramning för att minska riskerna för nya kredit bubblor, till exempel för Grekland.

– Vissa länder kan behöva strama åt eåer att ha haå för stor kreditgivning och höga utgåer. Då fungerar det inte att enbart ösa på med nya pengar, men många av de andra länderna som pekas ut som slarviga har bra ekonomi med kontroll på både statsskuld och budgetunderskott, till exempel Spanien och Irland.

Ett problem eåer bankkrisen 2008 är att det i EU saknas pengar till stimulans och expansiva åtgärder.

Å omas Janson menar att rikare länder som Tyskland, Frankrike och Nederländerna har varit med och skapat dagens ekonomiska svårigheter för svagare länder som Grekland, Italien, Irland och Spanien.

Eurons konstruktion har gynnat rika länder i valutaunionen, till exempel Tyskland, som har haå stora fördelar i sin export.

– Landet har en oerhört bra ekonomi, låga löner och en stark exportsektor. Dessutom är euron förmodligen alldeles för lågt värderad utifrån Tysklands ekonomiska förhållandet vilket ger stora konkurrensfördelar.

För svagare länder är det precis tvärtom. Konstruktionen med euron försämrar deras förmåga att konkurrera om exporten. Å omas Janson menar att det medvetet har utnyttjats under många år.

– Forskare har visat att tyska politiker de senaste åren medvetet haå en strategi som gynnat den egna exporten på bekostnad av andra länder i EMU.

Därför är det orättvist och felaktigt att dela upp EMU i skötsamma och slarviga länder. De rikare är delaktiga i den ekonomiska utvecklingen hos de länder med svagare ekonomier. Uppdelningen mellan “good guys” och “bad guys” leder bara till ytterligare spänningar och slitningar i ett EMU som när som helst tycks kunna spricka.

Tomas Bushby

Bakgrund: Greklands kris

Oron är stor att Grekland trots alla räddningsförsök ska gå i konkurs och sluta betala på sina lån. Landet är i så fall inte först med det beslutet. Så gjorde Argentina när landets ekonomi kraschade efter en djup kris mellan åren 1998 och 2002. Ryssland har gjort samma sak, och båda länderna har efter sina beslut inlett anmärkningsvärda återhämtningar i ekonomin.

Om Grekland följer samma exempel är det framför allt tyska och franska banker som drabbas, men krisen kan spridas till andra länder.

*Vad kallar man fem
fondförvaltare på havets botten?
En bra början.*

Lena Hill och Lennart Rudbäck i Verdandi Sundbyberg är rörande överens.

– Situationen för en del av våra medlemmar är en konstant ånanskris. Priserna går i höjden men de sociala skyddsnetten försämras vid alla kriser och kommer trots vad alla säger i verkligheten inte tillbaka till tidigare nivåer. Dessutom urholkas de – de står och stampar på samma nivåer som för tjugo år sedan samtidigt som ett fjärde eller femte jobbskatteavdrag står högt på politikernas dagordning.

Kris i den egna ekonomin

På Verdandis rättvisekontor i centrala Sundbyberg möter Lena Hill och Lennart Rudbäck varje dag människor vars pengar inte räcker till och där skilsmässa eller sjukdom medverkar till att den tidigare skrala ekonomin havererar.

De konstaterar att många av de medlemmar som är utrikesfödda har svårt att navigera sig fram i samhället, de kan ha klarat studierna i svenska väl men står sig ändå slätt i närkamp med den svenska byråkratin. Myndigheternas besked är inte heller glasklara, skriålig information kan saknas och exempelvis kan myndigheternas uppfattning variera om vilken kompetens utbildningarna som de själva köpt ger.

Antalet personer som söker sig till Verdandi rättvisekontor har ökat dramatiskt. Lennart Rudbäck säger att under de fyra år han arbetat i verksamheten så har antalet ärenden fördubblats.

– Det är en helt ny person i veckan som har sökt sig till oss samtidigt som dem som vi redan har kontakt med söker upp oss med nya ärenden. Vår upplevelse är att socialtjänstens attityd har hårdnat, idag får till exempel fler nobben till ekonomiskt bistånd. Jag har nu mött sex personer vars ansökningar har avslagits, två av dessa har jag hjälpt med överklagande till förvaltningsrätten och där fått rätt. Det är ett hårdare klimat idag, men det är också så att vi måste fråga oss om utfallet beror på vem som har kontakten. En välartikulerad man som talar svenska och visar att han

kan socialtjänstlagens tillämpningar får ett annat bemötande och utfall än mamman med bristfälliga kunskaper i svenska språket.

Lena Hill, Verdandi Sundbybergs samhällsväglare, slussar medlemmar till rätt myndighet och följer upp beslut och kontakter.

– Min hållning är att människor alltid själva skall försöka ringa till myndigheter, vi går igenom före vad som kan hända under samtalet och jag föreslår hur de förhålla sig. Människor växer när de företräder sig själva, men det är inte alltid det går.

Lena är också väl insatt i många av vardagsjuridikens problem och hon och Lennart, som är jurist, diskuterar gemensamt de ärenden där det kan uppstå svårigheter.

– Krångliga blanketter och beslut från myndigheterna upptar mycket av min tid säger Lena.

När självförtroendet är undergrävt tror man sig inte klara något och personen gruar sig inför varje möte. Ansökan om bostadsbidrag och återbetalningsskyldighet av bostadsbidrag är en bekymmersam del, man skall ju omedelbart anmäla inkomstförändringar till försäkringskassan. Risken är man blir betalningsskyldig och kan få en skuld som totalt spolierna ekonomin om den går till kronofogden.

Lena och Lennart är överens om att tjänstemännen vid många myndigheter själva är utsatta för neddragningar och sparbetning och att deras egentliga chefer, politikerna, ända sedan Göran

Perssons tid som statsminister, pålagt dem uppgiåen att spara och följa upp systemen. Men när det uttalade politiska målet är att det ekonomiska biståndet skall halveras utan att man skapar arbeten som ligger inom närbarhetens gräns så blir det tokigt.

På försäkringskassan har besparingarna ibland gått så långt att tjänstemännen nu själva bedömer försäkringstagarnas arbetsförmåga. Man måste fråga sig var rättsäkerheten tagit vägen undrar Lennart som när han företrätt personer med fibromyalgi även av den sjukskrivande läkaren blivit uppmanad att hjälpa till med formuleringen till försäkringskassan.

Det är de exakta juridiska formuleringarna som kommit att gälla, inte den medicinska bedömningen. Idag bör patienten ha en läkare som har kompletterat sin utbildning med kurser i medicinsk juridik.

Många befinner sig också mellan systemen. Utförsäkrade från försäkringskassan men utan att passa in hos arbetsförmedlingen.

De som överklagat utförsäkringen från försäkringskassan har inte heller ersättning under den tid som ärendet omprövas vilket oå tar upp till två månader.

De personer som söker hjälp på Verdandis rättvisekontor på grund av ekonomiska problem har inte fastnat i några ”lyxfällor” eller överkonsumerat, de försöker helt enkelt få vardagen att gå ihop. Det är helt enkelt för mycket utgifter, för lite pengar och inga marginaler.

Lena Hill och Lennart Rudbäck på Verdandi Rättvis kontor lägger upp dagens strategi. Fot o: Micha el a Car l sson.

Lena och Lennart vet att många tvingas låna av kreditinstitut som skor sig på människor med dålig betalningsförmåga. Där är räntorna individuellt satta efter kreditprovning av låntagarna och det kan skilja så mycket som 10 procent mellan olika låntagare.

– Avregleringen av finansmarknaden är helt utan vett och sans säger Lennart.

– De som betalar är de som är ekonomiskt utsatta under det att bankerna tjänar storkovan.

Vad kan då göras för att förbättra situationen för dem som är mest utsatta när det ekonomiska systemet krackelerar?

Lena och Lennart är överens om att det allra viktigaste är att Verdandis medlemmar och deltagare kommer i jobb, får riktiga arbeten.

– Alla vi möter vill verkligen ha jobb, men konkurrensen är stenhård. För att få timanställning inom hemtjänsten, där du kanske bara får jobb en dag i veckan, ska du ha riktigt bra kunskaper i svenska, du skall ju möta och verkligen förstå dem du hjälper.

Arbetsgivarna väljer och vrakar och även om du har en bra utbildning från ett annat land så är det inte en garanti för jobb. Även de som haft längre anställningar på den svenska arbetsmarknaden, men blivit arbetslösa, har svårt att komma tillbaka. Bara att varit arbetslös en längre tid räknas till personernas nackdel.

Tryggheten är också viktig, lever man så ekonomiskt

osäkert att man hela tiden letar minsta lilla möjlighet till inkomst, så är det svårt att tänka långsiktigt.

Därför måste trygghetssystemen ha sådana nivåer att människor kan leva på dem. Det är inte lönsamt för samhället att folk tvingas springa runt och söka bidrag. Kan du inte leva på ditt aktivitetsstöd i FAS 3, och de flesta kan inte leva på 223 kronor om dagen, som de som inte har A-kassa får, så tvingas du söka ekonomiskt bistånd eller stöd från olika välgörenhetsorganisationer.

Det är också viktigt att förändra preskriptionstiderna.

Den allmänna preskriptionstiden, den tid en skuld ligger för betalning innan den preskriberas skall vara högst 3 år. Det handlar inte om människors betalningsvilja, det handlar om deras betalningsförmåga, och den blir inte bättre för att tiden förlängs.

I dag kan preskriptionstiden förlängas in i evighet då den som lånat ut eller har ett krav automatiskt kan återuppliva kravet på den som är skyldig. Och det är inte bara giriga kreditföretag som driver människor till förtvivlans gränser. Kronofogden och försäkringskassan är lika goda eller dåliga som andra med affärsintressen.

Arbetarrörelsen måste tänka om. Engagemanget måste öka för de verkliga problemen. Allt fler blir utförsäkrade och arbetslösa. Vi kan inte ha ett tvåtredjedelssamhälle. De flesta, även medelklassen, vill ha ett rättvist samhälle.

Ber it F er nqv ist

Vi blir medvetna

Verdandi Borlänge skapar medvetenhet kring konsumtion

Verdandisten träffade Verdandi Borlänge som arbetar på många plan med att skapa medvetenhet. Det sker både i den lokala verksamheten och utåtriktade aktioner.

Den 9 september genomfördes seminariet ”Mamma säger att vi inte har råd” tillsammans med RFHL och ABF. Det utåtriktade arbetet känns viktigt för att omvärlden ska förstå att Verdandi arbetar med rättvisefrågorna på många sätt.

Därför deltog Verdandi också den 27 augusti då det var Dalarnas litteraturdag. Verdandi stod i köpcentret Kupolen och hade med sig frågan: Finns det fattigdom i Borlänge.

Resultatet blev att både fattigdom och barnfattigdom diskuterades trots att de är jobbiga begrepp för många.

Men huvuddelen av arbetet sker i verksamheten – det handlar framförallt om att förändra attityder. Det viktigaste är att skapa kunskap – vad kostar det till exempel att dricka Coca-cola, den som dricker 2 liter varje dag gör av med 400 kr i månaden och inte är det bra för hälsan heller.

I Prisjakt - Matkasse projektet har Verdandi gått på prisjakt.

– Först satte vi tillsammans ihop en matkasse, den skulle innehålla vardagsvaror men kunna fungera för alla oavsett var man kom ifrån i världen, det skulle inte vara bara sås o potatis, utan också ris pasta och grönsaker, det är viktigt att folk kan känna igen sig i exemplen, säger Eva Sundqvist från Verdandi Borlänge.

– Därefter kontrollerade mindre grupper priser på fem olika ställen. Det kom att skilja så mycket som 400 kronor

mellan den billigaste och dyraste matkassen och det överraskade oss alla.

– Hädaneäer blir det lättare göra egna val. Nu ska vi gå vidare och lägga till kvalitet, det är en sak att det är billigt, en annan att se vad man får för pengarna. Just nu bygger vi en utställning med alla tomma förpackningar där vi kommer att skriva in både pris och kvalitet.

Kvittoskräcken är en annan verksamhet där deltagare har sparat alla sina kvitton under en vecka och i sin kassabok själva fört upp vad de har gått till.

Det har varit jättejobbigt för en del att se att så mycket gått till konsumtion som kanske inte var nödvändig. Någon gång försöker alla mörka för sig själv men sen ser man att man själv förlorar på det.

Verdandi har också inköpsresor så där en gång per månad för varje avdelning. Många har inte bil och kan inte handla på de billigare storköpen. Vid inköpsresorna så betalar deltagarna tio kronor var i bensin och får varorna ända hem tills in egen dörr. Även när man handlat till verksamheten plockar man med deltagare som i mån av utrymme får göra sina privata inköp samtidigt som det handlas till verksamheten

I matlagningen för barn 6- 12 år har barnen själva lagat mat och varit oerhört duktiga på att sedan hålla edet de vuxna när det gäller vad som egentligen är nyttigt.

I den verksamheten har Verdandi Borlänge också integrerat en grupp med unga föräldrar som har engagerat sig med liv och lust.

De säger att man jobbar hårt på att komma bort från pekpinnarna – in-nerst inne vet nog många vad som är nyttigt men man orkar inte riktigt med det i vardagslivet.

En gång i veckan har de olika Verdandiavdelningarna matlagning för vuxna då man också äter tillsammans och endast betalar självkostnaden för maten, det är mycket populärt och en del äter i alla tre avdelningarna. Om det blir något kvar så blir det matlådor som man kan köpa med sig hem, det är oerhört uppskattat.

– **Vi kallar det flergörenhet** då likar hjälper likar säger Catarina Hindriks från Verdandi Borlänge. Vi tar emot schyssta kläder i våra lokaler som kan distribueras till andra. Men välgörenhet tar vi avstånd ifrån. Det är ingen verksamhet som vi har initierat som organisation, men då och då kan det komma in riktigt mycket kläder som ägaren har tröttnat på men som är nya för någon annan.

– Det är både barnkläder och vux-enkläder. Just nu skulle man önska att några växte ur lite vinterkläder som någon annan kunde ta över. Vinterkläder är jättedyrt.

Det är nu gratis frukost i skolan genom den föreningsdrivna verksamheten. Varje morgon kan barnen i Tjärnaängsskolan äta frukost gratis och det är många som gör det, det fyller ett stort behov.

Fler barn äter lagad mat bara en gång om dan. Skollunchen är allt viktigare då det på kvällen för många bara blir fil och flingor.

Verdandi upplever att de minskade ekonomiska ramarna för alla familjer får direkt utslag i samspelet mellan barn och vuxna. Det blir mer irritation både mellan föräldrar och föräldrar och barn. När det inte finns så mycket är det lätt att den ena föräldern mellan raderna beskrivs som lite slarvig, speciellt om man inte bor ihop men har barn tillsammans.

Nu är ett av projekten att försöka reda ut hur man skulle kunna organisera ett ”lekotek” där man för en mycket liten peng eller gratis skulle kunna låna sportutrustning eller annat som bara används då och då. Det viktigaste är att det inte blir någon ”fattigstämpel” på det hela utan att blir lanserat som ett positivt sätt att ta tillvara de resurser som finns.

Tanken skall vara: Jättebra om någon kan låna skridskorna min unge växt ur. Man får inget för dem om man försöker sälja dem och så här skulle de verkligen göra nytta. Men många skulle kunna göra mycket för att underlätta för alla som kommer i kläm. Det behövs ett nytänk, man skall utgå från att alla skall kunna vara med på allt.

Det är till exempel bara 5- 8 i varje klass som verkligen jublar när man skall åka till Romme Alpin för att åka skidor. Hitta på riktigt roliga saker för alla på hemmaplan istället. Det kräver mer ansträngning, men gagnar alla, även skolan.

Ber it F er nqvist

EKSAM hjälper till med ekonomin

Verdandi är en av parterna i Ekonomiskt Samverkanscentrum, EKSAM, ett projekt ägt av Nätverket för sociala frågor i Örebro, en av EAPN s lokala organisationer och finansierat av programnämnden för Social Valfärd i Örebro.

EKSAM har sedan invigningen i dec 2010 arbetat gentemot människor med ekonomiska problem.

Ann-Mari Wulfstrand från Verdandi Örebro är en av de två ekonomiska rådgivarna. Förutom de två rådgivarna är ett antal volontärer som läser till socionomer engagerade i verksamheten.

EKSAM har öppen mottagning tre dagar i veckan och de två rådgivarna tar i snitt emot 10 besök per vecka. Trycket på verksamheten är stort. Väntetiden är idag två tre veckor.

– Vi hjälper till med det mesta, säger Ann-Mari Wulfstrand.

– Tolkar myndighetsbeslut, sorterar upp handlingar och söker bostadsbidrag. Vi kan få in ICA -kassar med öppnade brev som allesammans är krav av olika slag eller sådana kuvert som man inte vågar öppna. Sedan får människor så mycket konstiga beslut som de måste ha hjälp att tolka. Vi företräder våra besökare hos olika myndigheter både tillsammans med dem och med hjälp av fullmakter. Många gånger har de då har blivit så kränkta, fått så dåligt bemötande att de inte orkar möta myndighetspersoner

Genomsnittsbesökaren är en person där det har hänt saker och ting i livet. Drabbas man sen av arbetslöshet, blir sjuk eller tappar jobbet så förändras allt. Man tvingas leva på en

ekonomi som bygger på krediter och lån, sitter i ett ekorrhjul där lönen går till lånen och livets nöd torå.

När det där- eär kraschar står samhällets system oåa mot varandra

– försäkringskassan accepterar inte sjukintyget, det tar flera månader att få A-kassa, socialtjänsten kan hävda att man ska ha lagt undan pengar/sparat för att ha matpengar under den tid man fick lön. Människor har inte pengar till medicin, de går runt mellan välgörenhetsinrättningarna.

Vi kan se att skuldsättningen har ökat under de fem senaste åren och huvuddelen av lånen är lättvindigt givna lån, säger Ann-Mari Wulfstrand.

– Våra besökare har vanligen skulder på 100 000-400 000 kronor. Men en hyresskuld på 15 000 kan upplevas oerhört jobbig för den enskilde. Även om sms-lånen har minskat så finns de kvar, en person hade 55 sms-lån. Det är ofattbart att det kan fortgå.

Ber it F er nqvist

Har vi råd att inte ha välfärd?

ett samhälle helt utan välfärd – utan förskolor, skolor, vårdcentraler, folktandvård, hemtjänst, folkbibliotek, höåledsoperationer, mediciner, barnbidrag och studiemedel är omöjligt att tänka sig. Men ett samhälle med enorma klyåor och stora kvalitetsskillnader, där de som kan köper sig privata försäkringar för att komma före i kön till allt och skydda sig mot ohälsa och arbetslöshet – ja det är ganska enkelt att tänka sig. Vi är redan där.

– Jag förstår inte hur regeringen kommer undan med den här politiken. Jämlikhet och välfärd är något bra. Vi får bättre, rikare, friskare och tryggare samhällen med en stark välfärd för alla. Det säger Ann-Marie Lindgren, utredningschef för Arbetarrörelsens tankesmedja.

Lindgren är en av många tunga kritiker av det svenska systemskiået och dagens svenska kapitalistiska anti-välfärds-

politik. 2009 gav hon ut rapporten ”Ta tillbaka demokratin”, om konsekvenserna av privatiseringar i offentlig sektor.

En av hennes senaste analysrapporter heter ”Systemskiået redan ett faktum”. Det är en genomgång av Socialstyrelsens statistik och en diskussion kring systemskiået om vad försämringarna i arbetslöshets- och sjukförsäkringarna betyder idag.

Lindgren skriver: ”Mer än hälften av dem som måste vända sig till kommunen för att få ekonomiskt bistånd gör det därför att sjuk- och arbetslöshetsförsäkringarna helt enkelt är otillräckliga. 141 998 personer måste be om ekonomiskt bistånd, därför att de trygghetsförsäkringar som ska hjälpa människor över olyckor som sjukdom och arbetslöshet inte längre ger ens ett grundläggande skydd för försörjningen.”

– Vi ser redan hur dyrt det blir när man lämnar välfärden. Se på svenska barns uppväxtvillkor. Fattiga uppväxtvillkor

ger en sämre start i livet. När utsorteringen börjar så tidigt i livet och människor inte får utvecklas och bidra i vårt samhälle, då är det en förlust för hela samhället.

Lindgren talar om välfärd och jämlikhet både i samhällsekonomiska nyttotermer och utifrån etiska, moraliska värden.

– En antivälfärds politik är en politik som brister i respekt för människors värde. Om det accepteras att somliga kan få leva sämre liv, så gör den attityden, den politiken och den verkligheten något med hela samhället. ”Du får skylla dig själv-mentaliteten” skapar hårda och råa samhällen.

Sverige i dag har enorma klyåor. Lindgren menar att utbrott av stenkastningar, ungdomsbråk och gängbråk är tydliga tecken på hur det står till i vårt land, även om den sociala oron ännu inte är så stor som i till exempel England och USA.

– Olika befolkningsgrupper lever så olika liv i Sverige i dag. Klyåorna är mycket stora. Men jag tror att det finns en stor oförståelse för vad de nya sociala strukturerna betyder hos väldigt många, och då röstar de därefter. Formellt har vi alla lika möjligheter, men det har vi inte alls i verkligheten. Den som har jobb, är någorlunda frisk och bor i ett hyfsat bra kvarter kanske tror att vi har ett ganska bra samhälle för alla.

– Men titta på Stockholm som nu lär vara en av världens mest segregerade städer. Många får illa.

AnneMari Lindgren.

Välfärd är att fara väl i livet. Ett gott samhälle där vi alla kan leva tryggt och gott tillsammans utan att skada andra eller vår planet. Välfärd betyder ett hållbart samhälle där fördelningspolitik och socialförsäkringar är viktiga politiska styrinstrument.

Ett välfärdssamhälle behöver alla – och alla behöver vi behövas. Där finns det skyddsnet för alla eåersom vi alla kan råka ut för sjukdom, arbetslöshet, skilsmässa och annat som allvarligt påverkar våra livsvillkor. Ett välfärdssamhälle värnar särskilt barn, unga och äldre. De som har de svagaste rösterna och den mest utsatta situationen.

Men det svenska välfärdssamhället är ett minne blott. Ett stort systemskiåe har skett – och sker – mitt framför näsan på oss. Frågan som måste ställas är då: Har vi råd att inte ha välfärd?

När folkhemmet skapades präglades hela socialpolitiken av grundtanken om generella och solidariska system. Fattigvårdslagstiftningen blev en modern socialtjänstlag där människor i ekonomiskt svaga situationer skulle ha lika stort människovärde som andra och rätt till anständiga liv. Den generella välfärdspolitik byggde på att arbetslöshets- och sjukförsäkringar skulle ge skydd vid inkomstbortfall. Välfärden och tryggheten skulle gälla alla.

Den bärande människosynen var att vi alla har lika värde och lika rätt till anständiga liv och de med störst behov skulle få mest stöd. Den tillämpades i fördelningspolitik och skatter där de med störst inkomst och betalningsförmåga bidrog mest. Detta är nu ett minne blott.

Men svenskarna stödjer stora skatteutgifter för välfärdspolitik. Sociologiska institutionen i Umeå och sociologen Stefan Svallfors har sex gånger sedan 1981 undersökt svenskar- nas åsikter om välfärdspolitik, senast förra våren. Resultatet är mycket stabilt.

Ungefär 75 procent av svenskarna betalar gärna höga skatter för välfärdspolitik, kollektiv finansiering och offentlig organisering.

Mellan 2002 och 2010 går opinionen åt det mer välfärdsvänliga hållet. Tre av fyra är beredda att betala mer i skatt om skatten går till välfärd. Stödet till kollektiv finansiering av socialförsäkringarna har också fått ökat stöd.

Sverige har blivit ett ojämlikare land. Massarbetslöshet, ökande inkomst- klyåor, ökande barnfattigdom, stupstock för sjuka och arbetslösa, ökande psykisk ohälsa inte minst bland unga, färre anställda i välfärden med ständig underbemanning som följd, tåg som inte kommer i tid, människor som inte kan flytta hemifrån eller måste tacka nej till jobb för att de inte får bostad, större barngrupper i förskola och skolbarnomsorg, färre grundskoleelever som kan söka till gymnasiet på grund av ofullständig betyg.

*”USA har utvecklat ett nytt vapen som krossar
människorna men lämnar husen orörda.
Det heter aktiemarknaden”.*

Varannan arbetslös står utanför arbetslöshetsförsäringen och är hänvisad till socialbidrag. Fyra av fem arbetslösa under 24 år har inte rätt till a-kassa, trots att de aktivt söker jobb som inte finns.

Den moderatledda regeringen har genomfört fyra jobbskatteavdrag. Avdragen har sänkt inkomstskatterna till staten med cirka 290 miljarder kronor. Det är en omvänd fördelningspolitik. Riksdagens utredningstjänst har räknat ut att detta kraåigt ökat andelen fattiga barn – det är de ensamstående föräldrarna som har drabbats hårdast.

Samtidigt har stora delar av den offentliga sektorn privatiserats. Våra gemensamma skattepengar till vår gemensamma välfärd går till personalkostnader de privata friskolorna inte haå. Den forskning som finns ger inte heller något stöd för att privatiseringarna lett till lägre kostnader eller bättre kvalitet.

Från höger till vänster hör vi hur framtidens välfärd ska lösas. Mantrat är ”ökad tillväxt” och möjligen måste vi betala mer själva för välfärden. Många tror inte på att vi kommer att ha en gemensam välfärd värd namnet. Enligt Folksam har fyra av tio med jobb i dag en privat sjukförsäkring. Tre av tio har en privat inkomstförsäkring som ska gälla om man blir arbetslös. Hela sex av tio betalar en privat pensionsförsäkring. Risken är uppenbar att de människor som har råd att skaffa sig privata försäkringar i framtiden kanske inte lika gärna vill betala till våra gemensamma trygghetssystem. Klassamhället är tillbaka.

Varför har vi inte råd med det vi hade råd med på 1960-talet när Sverige hade mindre resurser att fördela per person? Då var både sjukvård och tandvård gratis (skattefinansierad) och i många kommuner var förskolan också fri.

Svaret är ideologi och politik. Eller avsaknad av politik.

Ali Esbati är en samhällskritiker som tillbakavisar skräckpropagandan om framtidens välfärd. ”Ålderschocken”, ”den demografiska bomben” och ”välfärdens finansieringsgap” är hot som hör till en marknadsfundamentalistisk tankeram, säger han.

Lösningarna blir då däreåder. Andra samhällsdebattörer som författaren Johan Ehrenberg och Kommunals förre chefsekonom Rolf Andersson delar uppfattningen att vi har råd med välfärd precis som vi hade förr då vi var ”fattigare”.

– Sverige är ett väldigt rikt land, säger Ehrenberg. Men samtidigt en av världens värstingar som har flyttat mest pengar från offentlig sektor till börsen. Här finns ett stort tankefel. Idén bakom spekulationsekonomin är att det är mer lönsamt för alla om alla köper aktier. Offentlig sektor anses inte lönsam, tvärtom. Det långsiktiga sparandet har flyttats till börsen. Så är det till exempel med våra pensionspengar. Men man skapar inte jobb om man köper aktier. Pengarna går inte till företagen utan till de som handlar med aktier, det vill säga finansmarknaden. Där pågår ett spel – som ett pokerparti. När börsen går ned har regeringen tagit på sig att rädda börsen. Sedan när har det blivit regeringens och samhällets uppgiå att rädda börsen och de privata bankerna?

Rolf Andersson menar att välfärden kan finansieras utan skattehöjningar. För detta kråvs fyra grundstenar: att det totala skatteuttaget uppråthålls på dagens nivå (före alliansregeringens skattesånkningar), att den offentliga konsumtionen får växa i samma takt som den privata, att välfärdstjänsterna får företräde vid fördelning av offentliga medel och att det sker en viss produktivitetsökning inom offentlig verksamhet.

Anette Lydén

Foto: Berit Fernqvist

Att kommersialismen rullar över oss är kännbart på riktigt. I slutet av oktober var tomterna på plats i byggvaruhuset och vissa hus i innerstaden var pyntade i med girlanger och bjällror, fullt garnityr. För en del av oss är de nu mörka dagarna en tid av adventsträffar och glöggkalas, barn och barnbarn i luciaskrud på dagis, önskelistor och tända ljus.

För andra ökar stressen och knuten i magen ju närmare den verkliga så kallade höjdpunkten vi kommer. Tankarna snurrar: I år måste det verkligen fungera. Ingen får bli osams. Kanske vi bara skulle ha en julklapp var och enbart julmust och lättöl.

Julen har blivit årets mest uppskrivade helg. Förväntningarna trissas upp och det är svårt att stå emot. Tidningarna skriver redan att allt pekar på att julhandeln kommer att slå rekord; 65,2 miljarder.

Allt detta samtidigt som inkomstklyforna ökar mellan de som har arbete och dem som står utanför arbetsmarknaden.

Statistiska Centralbyråns statistik över hushållens inkom-

ster visar att den tiondel som har haft högst inkomster har fått en inkomstökning på nästan 50 procent mellan 1999 och 2010.

Gapet i statistikens kurvor blir allt större. Det skiljer 33 procent i standard mellan dem som har arbete och de som står utanför. Standardökningen har varit 38 procent för de som haft jobb under 2000 talet mot 5 procent för de arbetslösa.

Fler har det också svårt att få det att gå ihop. Andelen med låg ekonomisk standard har också ökat under 2000-talet från 8,4 procent 1999 till 14,8 procent 2010.

Här finns enligt statistiken de unga som inte delar hushåll med någon, och de ensamstående mammorna med barn. Det är lätt att känna vanmakt. Men det finns alternativ. Det finns gemenskap. Och vi är många. Tillsammans firar vi den kommande helgen. Du med. Du behövs.

Välkommen till Verdandi Alternativ Helg!

En fullständig förteckning över alla orter som anordnar Verdandi Alternativ Helg kommer att finnas på vår webb: www.verdandi.se.

”Julen börjar tidigt hos oss, hela december är det jultema i alla lokalerna, det bakas, pratas och står i, till själva julhelgen samlar vi kraðerna för att få mer genomslag och det är ett väldigt konkret arbete i krisernas spår”

Ver dandi Bor lä nge

Vart vänder du dig om du vill klaga på banken? Funderar du på att ta ett lån men är osäker på vad det egentligen kommer att kosta?

Alla behöver ha kontakt med banken ibland men många känner att det är svårt att få tillgång till bra information eller att vara helt säkra på att man förstått det ånstillta i avtalen.

Hur klagar man på banken?

Många tycker att kontakt med banker är svårt och som köpare av olika tjänster gäller det att vara en medveten konsument.

Det är lätt att känna sig som en otydlig kund hos de stora bankjättarna, å andra sidan lockar snabblåneföretag med braskande marknadsföring om att snabblånen är en enkel sak för alla.

Trots missnöje med bank- och finanstjänster uppfattar många att de inte kan klaga på sin bank, att man helt enkelt inte har tillräckliga kunskaper om hur man ska gå tillväga.

I den vanliga konsumentens tjänst, med uppdrag att lotsa genom bank- och finansdjungeln, finns Konsumenternas bank- och finansbyrå.

Det är ett samarbete mellan bankbranschen och myndigheter som under förra året hanterade omkring 6 000 ärenden.

Man svarar gärna på frågor om hur saker fungerar och hjälper till att hitta rätt väg att klaga när problem uppstår.

– Vi finns till för att stödja och informera bankkunderna, säger Kicki Westerståhl, chef för verksamheten.

– Vi ska fungera som en länk mellan kunderna och bankerna för att ge allmänna råd i frågor som har med bank och finans att göra. Hälften av dem som hör av sig har klagomål på banker eller banktjänster medan andra söker information och rådgivning. Att vända sig till byrån är kostnadsfritt.

– Vi ger vägledning och fungerar som ett bollplank kan man säga. Har banken eller jag rätt, hur går jag vidare nu? De finansiella företagen bekostar verksamheten och vi har i samarbete med myndigheterna som mål att underlätta för bankkunderna att göra rationella val.

Under 2008-2009 märktes i finanskrisens spår, en markant ökning av ärenden på Konsumenternas bank- och finansbyrå. Idag när Europa är i skuldskris och euron är osäker är det många som är oroliga för sina insatta sparpengar och funderar över bankernas garantier.

Kicki Westerståhl menar att det också märkts en ökning av människor som hamnat i problem de senaste åren genom att man tagit lån som sedan visat sig svåra att betala.

– Det kommer in fler frågor om hur man kan få anstånd med sina betalningar, man har kommit eder i avbetalningarna och hamnat i ekonomisk knipa. Många har problem att förstå reglerna för lånet de tagit och det får många gånger väldigt obehagliga konsekvenser.

Kreditköp marknadsförs ofta som

Allas rätt till moderna betaltjänster

”Alla får inte betala” heter en rapport från Finansinspektionen där man menar att det blivit svårare för konsumenter med exempelvis betalningsanmärkningar att få tillgång till moderna betaltjänster, något som strider mot Finansinspektionens allmänna råd.

Rätten till att i de allra flesta fall få ett konto på banken för insättning av pengar finns i lagen om insättningsgaranti (1995:1571). Enligt Finansinspektionen bör inte heller en betalningsanmärkning vara skäl nog att neka någon ett inlåningskonto.

Bankerna har emellertid ingen lagstadgad skyldighet att koppla betaltjänster till allas konton.

Men enligt Finansinspektionens allmänna råd bör du också få möjlighet att öppna tilläggstjänster, exempelvis betalkort och giro, för att kunna ta ut kontanter

och göra överföringar och betalningar.

På Konsumenternas bank- och finansbyrå är det här en viktig fråga.

– Om vi vill ha ett modernt och kontantlöst samhälle måste man låta folk komma in i systemet menar Kicki Westerståhl, chef för verksamheten.

Att inte få tillgång till betaltjänster och ett bankkort med betalningsfunktion innebär att personen får svårt att fungera i samhället.

Att behöva besöka banken för att göra sina ärenden innebär kraftiga begränsningar och dyrare hantering.

Då konsumenten klagat högre upp i banken brukar dock problemet ofta lösas sig men man kan konstatera att många som inte får tillgång till de här tjänsterna också har svårt att själva gå vidare med sina klagomål.

*En man gick till sin bankman och sa:
"Jag vill starta ett litet bolag. Hur gör man?"
"Lätt", svarade bankmannen. "Köp ett stort och vänta".*

räntefria, men om konsumenten missar att betala i tid eller betalar ett för lågt belopp så ändras villkoren i ett slag, något som kommer som en överraskning. De som kommer i kontakt med byrån beskriver oåa att man inte förstått vad man gett sig in på. Det finstilla i avtalet har varit komplicerat och marknadsföringen förvirrande.

Aggressiv marknadsföring av lån är en fråga som kommer upp oåa och byråns roll är också att samla in fakta.

– Vi vill väldigt gärna få in tips om oseriös reklam som strider mot lagen. Vi samlar in och kanaliserar vidare till våra huvudmän, bankbranschen och myndigheter. Vi vägleder också bankkonsumenten till att klaga hos Konsumentverket eller hjälper till med det om man inte har förmågan på egen hand.

Byrån förmedlar också vidare till Finansinspektionen om någon upptäcker oseriösa aktörer som agerar utan tillstånd.

– Genom att allmänheten vänder sig till oss har vi ganska klart för oss vilka tendenser som finns inom bank- och finansområdet och vad som innebär problem för den enskilda människan. Då kan vi också återkoppla och förmedla vidare till bank- och finansbranschen och de myndigheter som arbetar med frågorna.

Något man oåa glömmet är att bankernas rådgivare också är säljare. Konsumenternas bank- och finansbyrå har som motvikt i uppgift att lämna information som är opartisk och fri från marknadsföring.

Kicki Westerståhl poängterar emellertid också att byrån kan ge allmänna råd men inte direkt sätta sig in i personers privata ekonomi.

– Men många gånger när vi förstår att personens ekonomiska läge inte klarar påfrestningar understryker vi att det alltid är billigast att betala kontant och inte ta lån till konsumtion.

Kicki Westerståhl beklagar att många som hamnat i ekonomisk knipa oåa kontaktar byrån när det är försent.

– Vi skulle så gärna vilja att människor kontaktar oss innan man tar ett lån som sedan får konsekvenser man inte räknat med.

– Vi kan inte ställa allt till rätta, men om vi blir kontaktade i tid kan vi ge verktyg hur man ska tänka, och upplysa om vad lånet kommer att kosta. Många ringer när det redan har hänt – tyvärr.

På Konsumenternas bank- och finansbyrås webbsida finns möjlighet att göra lånekalkyler för olika typer av lån. Funderar man på att nappa på erbjudandet om lån till en TV eller kanske en tvättmaskin kan man enkelt fylla i sina siffror och sedan få besked om exakt vad det kommer att innebära för kostnad.

Bland dem som hamnar i trångmål finns många som inte har egen förmåga att argumentera för sin sak.

– Vi på byrån kan hjälpa till att bena upp problemet, förklara det rättsliga läget, rätta till missförstånd och ge information om båda parter rättigheter och skyldigheter.

På webbsidan finns dessutom en klagomålsguide där man kan se vilka alternativ som står till buds. Där finns också brevmallar med förslag på hur man kan formulera sig när man vänder sig till en bank med klagomål.

Kicki Westerståhl understryker att man alltid är välkommen att ringa om webbsidans information inte räcker till.

– Men de som har allra svagast ställning i förhållande till bankerna vänder sig inte till oss särskilt oåa vilket är synd. De har snarare kontakt med kommunens skuldrådgivare som vi i vår tur utbyter information med.

Stäm av med oss innan du tar ett lån betonar Kicki Westerståhl på Konsumenternas bank- och finansbyrå.

– Och ingen fråga är för liten eller för dum för att ta upp!

Monica Br oms

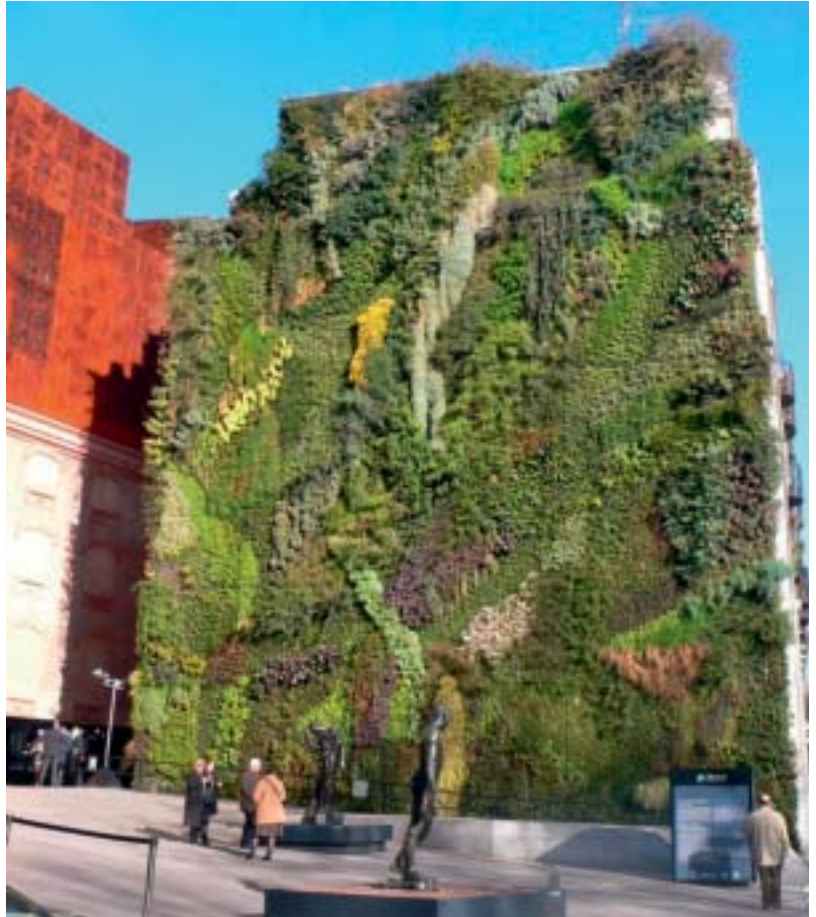
www.konsumenternas.se

Telefon: 0200-22 58 00

**Det här kan du få hjälp med hos
Konsumenternas bank- och finansbyrå:**

- Få allmänna råd innan du köper en finansiell tjänst.
- Höra med en opartisk instans om den information du fått från ett finansiellt bolag är korrekt.
- Få information om vilka lagar och regler som gäller.
- Kan jag lita på det här företaget? Har företaget de tillstånd som behövs för att bedriva verksamhet?
- Har banken eller jag rätt? Hur kan jag klaga på banken?

Vertikal odling är ett av sätten att både förbättra stadsmiljön och i framtiden kunna odla där. Här en grönskade vägg i Madrid.

Leva hållbart? Går det?

– Ja, det går! säger Johan Ehrenberg, tillväxtkritiker, entreprenör och miljödebattör med stor energi. Han gör det.

Leva hållbart – går det?

Vägen ut ur ekonomiska och politiska kriser måste vara ett hållbart samhälle

Och visst finns det hopp! Ex-emplen är många. Elbilarna finns och är på frammarsch. Vi kan arbeta färre timmar per person och vecka. Då får fler jobb. Då får vi lite mindre pengar, men mer tid att t ex laga vår egen mat, bry oss om varandra och konsumera mindre. Städerna kan byggas på höjden och vi kan ha tomatodlingar mitt i stadens centrum. Vi kan bygga många solpaneler och använda annan energi än olja, kol, gas och kärnkraft.

Vi kan ha färre par jeans och skor i garderoben. Vi kan använda vindkraft, värmelagring och biomassa från havet för att stadsdelar ska kunna bli koldioxid-negativa. Och naturligtvis kan vi bygga ut och få en "gratis" (skattefinansierad) kollektivtrafik.

Hur ska vi leva, och planera om vi vill rädda planeten? Vi vill ha hållbara sam-

hällen där alla mår bra. Har vi då råd med ekonomisk tillväxt? Kan 9 miljarder människor år 2050 verkligen få mat och annat vi människor behöver?

Kanske är det dags att börja titta på alla förslag och försök som faktiskt finns för ett hållbart liv. Försöka gå från ord till handling?

Egentligen vet alla hur det står till.

Det står still och det går åt fanders. Vi vet att jordens resurser är ändliga. Vi vet att det fossila bränslet tar slut. Vi vet att charterresor och andra petroleum-baserade transportmedel förpestar vår livsmiljö. Vi behöver inte 10 par olika byxor i garderoben. Och vi behöver inte äta kött, köttfärs eller köttbaserad mat flera gånger i veckan. Vi vet också att vi blir sjuka och olyckliga av stress och av att jämföra oss med varandra. Frågan är bara vad vi gör åt vårt tokiga sätt att

leva. Och vad gör våra beslutsfattare?

Den 27 september i höstas tog jordens resurser slut för i år. Då hade vi alla här på jorden konsumerat naturens "budget" för 2011. Tre månader innan året tagit slut. Det var också tre dagar tidigare än 2010. Uträkningen gjordes av organisationen Global Footprint Network (Nätverket för Globala fotavtryck).

Den sorgliga sanningen är att vi är skuldsatta upp över öronen till planeten. Världens resurser är också oacceptabelt ojämnt fördelade över klotet. Vi skulle behöva tre planeten Jorden om alla världsmedborgare levde som oss i Sverige. Om alla levde som genomsnittet i USA skulle vi behöva hela fem jordklot. Men indierna använder sig bara av ett halvt jordklot trots att de är så många som ungefär en femtedel av världens befolkning.

Tillsammans på hela jordklotet förbrukar vi naturresurser som motsvarar ett och ett halvt jordklot. Varje år.

Deprimerad kan man naturligtvis lägga sig ned och dö. Eller trösta oss med mat, dryck, nya skor och charterresor. Alltså konsumera mera.

Man kan också bli ursinnigt förbannad eftersom konsumtions- och tillväxtproblemet inte alls gäller den som är arbetslös, sjukskriven eller hemlös och som lever under eller runt existensminimum. Eller lever i den fattiga världen. Många är kort och gott så fattiga att just de behöver materiell tillväxt. Men det gäller inte huvuddelen i den rika världen.

Många arbetar med vår stora framtidsfråga: Går det att leva hållbart? Verdandisten har undersökt vad några kunniga forskare och debattörer svarar och gör.

Hans Rosling, Sverige är professor i global hälsa och expert på hälsa, fattigdom och befolkningsfrågor. Han är också en av grundarna till stiftelsen Gapminder som samarbetar med FN. De arbetar för god global utveckling genom statistik om mänsklighetens utveckling som går att förstå.

Hur ser Rosling på befolkningsökningen?

– Den är en framgångssaga. Idag har de allra flesta familjer i världen mellan 2-3 barn, inte fler. Vi kommer att vara ungefär 9 miljarder människor år 2050 och då har världens befolkning slutat växa.

– Många svenska debattörer är väldigt okunniga om befolkningsökningen i världen idag. De vet inte att de allra flesta kvinnor föder 2,5 barn i genomsnitt också i fattiga länder som Indien, Egypten och Bangladesh. Men det är de sista 2 miljarderna i världens befolkningsökning som lever och kommer att leva i mycket stor fattigdom. Då föds och dör många barn. Här måste vi bekämpa fattigdomen aktivt. Alla måste t ex ha tillgång till sjukvård, förlossningsvård, familjeplanering och mödravård. Och utbildning.

– Klarar vi att försörja 9 miljarder? Ja vad ska vi annars göra? Själva frågan innehåller något väldigt obehagligt. Vi måste klara det och planera för det. Jordbruken i den fattiga världen måste moderniseras. Vi måste investera i andra energiformer än fossila bränslen. Men det gör inte länder som USA idag. Det är för mycket moraldebatt och för lite seriösa satsningar på gröna energiformer.

– Sluta skylla koldioxidutsläppen på Kina, Indien och andra fattiga länder! Räkna energiutsläpp och konsumtion per invånare. Gör seriösa satsningar på det som behövs för att vi ska kunna försörja 9 miljarder om mindre än 40 år!

Svenskan Nina Björk är en av

många tillväxtkritiker som engagerat sig i nätverket steg 3. I steg 3 finns det olika åsikter om vilka lösningar som är bäst för framtiden. Men alla delar åsikten att den ekonomiska tillväxten är ett problem på en planet med ändliga resurser. Så här tycker steg 3 om utveckling och tillväxt:

– Utveckling innebär inte nödvändigtvis tillväxt. Den rådande ekonomiska tillväxtmodellen måste problematiseras och analyseras. Ett steg i rätt riktning vore att begränsa den ständigt ökande materiella konsumtionen i rika delar av världen.

Svensken Christer Sanne är samhällsforskare i frågor om tillväxt och konsumtion.

– Den ekonomiska tillväxten är det största hotet mot klimatet. Fattiga länder behöver tillväxt, men vi som redan lever i ett överflöd måste stå tillbaka. Det är en myt att vår ederfrågan och konsumtion i den rika världen skapar arbetstillfällen och tillväxt i utvecklingsländerna.

Christer Sanne visar i sin forskning att välfärden kan finansieras utan tillväxt som vi känner den idag.

– Ekonomin måste inte växa, vi kan höja skatterna ändå om vi bestämmer

oss för att avsätta en större andel av ekonomin till sjukvård, skola och omsorg.

Britten Tim Jackson är professor och arbetar för sin regerings kommission för hållbar utveckling. 2010 gav han ut boken "Välstånd utan tillväxt?"

– Idén om evig tillväxt är lika tokig som politiken för fortsatt tillväxt. Men det är tillväxtideologin som dominerar världen idag. Nästan ingen har arbetat med hur ett samhälle med låg tillväxt eller nolltillväxt kan se ut.

Jackson tror att vi kan leva hållbart och minska arbetslösheten, fattigdomen och den offentliga skuldsättningen. Vi kan minska utsläppen av växthusgaser och bygga socialt stabila samhällen. Jackson kallar det för "resilienta" samhällen, som klarar att utstå störningar och förändringar.

– För att leva hållbart måste vi minska privata investeringar och öka den offentliga ekonomin, både investeringar och tjänster. Vi behöver krympa den totala arbetsvolymen och fördela arbetet genom kortare arbetstid per person. Så kan man undvika arbetslöshet med alla problem som den leder till, som fattigdom och sociala problem.

– Dagens konsumtion används för att driva på tillväxten utifrån tanken "mer är bättre". I en hållbar ekonomi är investeringar viktiga för att skapa nya infrastrukturer. Det kan vara att införa en fossilfri ekonomi, hantera ekologiska problem och främja sociala mål. Staten behöver spela en aktiv roll för ekonomisk stabilitet och för att få till de nödvändiga långsiktiga investeringarna. Staten är medborgarnas viktigaste verktyg för förändring.

Kinesen Huang Ming jobbar med solpaneler och kallas "kung Sol" i sitt hemland. Han leder Himin Solar Energy Group som tillverkar solenergi produkter. Huang Min delar 2011 års alternativa Nobelpris, Right Livelihood Award, med två andra pristagare. Priset till Huang Ming är viktigt eftersom det visar att det pågår arbete med förnyelsebar energi i Kina. Det är annars är ett land som gjort sig känt för att ha blockerat globala överenskommelser om att begränsa koldioxidutsläppen.

Anette Lydén

”Pengar talar. Problemet är bara att det enda mina kan säga är adjöss.”

Vägen ur lånefällan

– När jag skilde mig 1986, så fick jag allt, både lägenheten och möblerna, för vi ville ju att barnen skulle bo kvar och inte behöva flytta. Så jag tog över lånet, det där idiotlånet som jag och min före detta man hade tagit för att sanera andra skulder som vi haå.

Den som berättar om sin väg från lånefällor och år av ångest eåer det att allt blivit så fel är Lena som eåer ett långt arbetsliv nu börjat ett nytt liv som pensionär.

Text : Ber it F er nqvist

”**A**vsikten med det hemska lånet var ju att sanera alla de där små och dyra kortlånen som vi haå, det blev ju inte riktigt så, men det var det som var meningen. I stället blev det en mardröm som kom att sträcka sig över många år. Den första tiden gick det ganska hyfsat. Lånet var dyrt men jag och min dåvarande man klarade oss på något vis.

Det var sen det blev fel, när jag träffade en ny man och helt förlorade huvudet, jag såg inte det som var tokigt förrän det var för sent.

När vi träffades var jag vårdbiträde och den nya kärleken var sjukskriven. Eåer ett tag flyttade vi ihop och det var då jag märkte att han drack en hel del. Vin och öl. När vinet tagit slut och bolaget stängt så var det cykeln till affärn, det kunde bli fem, sex pack med öl på en dag eåer vinet.

När vi hade gemensam ekonomi, man ska ju lita på varann, men resultatet blev att jag bekostade nästan hela hans missbruk. Alla pengarna, och jag hade inte full tid, gick till att hålla allting flytande. Betala på lånet var bara inte att tänka på och jag hade nog med att bara hålla näsan över vattnet överhuvudtaget. Jag visste hela tiden att lånet fanns, att det tickade på, men jag kunde på något sätt inte ta det till mig.

Vi försökte då och då få ordning på livet, vi flyttade och hyrde ett hus, det var jättefint och ett tag var det bra. Sen brakade det igen, när jag kom hem från jobbet var det som att komma hem till ett nytt jobb.

En full karl och hela huset som en katastrof. Så här gick det på och hela tiden kom breven, först de vanliga breven, sedan de som jag ibland aldrig öppnade utan bara slängde direkt. Jag visste ju vad det stod och jag hade ju inga möjligheter alls att göra något. När inkassokuverten sen kom så tänkte jag bara, men Gud i himlen kommer det nu igen. Man orkar inte med, man stänger av. Till slut hade jag kronofogden där för utmätning på lön.

1994 fick karln flytta, 1996 tog jag tillbaka honom. Men allt

blev som förut, vi skulle ha skild ekonomi, min inkomst var liten men hans var ännu mindre då han var arbetslös. Och han kunde inte sluta dricka.

Till slut tog jag mig samman. Jag for så illa av allt. Drickandet, skulderna, alltihop. Jag visste att Rune Anjou fanns då han hade hjälpt en bekant till mig att sanera sin ekonomi. Jag ville leva ett annat liv och bestämde mig för att bo själv igen och ta itu med allt. Med Runes hjälp gick det.

Vi gick igenom alla papper tillsammans, jag hade då inte en aning om hur min ekonomi såg ut, hur stora skulderna var eller vilken ränta det var på det där idiotiska lånet vi tog, min före detta man och jag.

Men det kändes bra, det kändes så fruktansvärt bra att det äntligen gick åt rätt håll. Vi grävde i pappren under flera månader, det var svårt att få ordning på allt. Men Rune var otroligt bra, och den ansökan han gjorde till kronofogden gick igenom på en gång. Jag tror skulderna då var uppe i 280 000 kronor, men det var som en befrielse att leva på existensminimum under fem år. Äntligen skulle jag bli fri.

Jag levde på 3 600 kronor i månaden då hyran var betald, det skulle räcka till allt. El, telefon mat, kläder och bilskrälet. Det var tufft, men det gick. På jobbet sade dom att jag var otrolig, men jag kände att då jag själv hade satt mig i det där, då måste jag klara ut det. Inte åt jag på jobbet, det var en smörgås eller så åt jag när jag kom hem. Inte var det kläder och nöjen fanns inte.

Under skuldsanerinstiden så var jag äntligen lugn, nu gjorde jag något åt alltihop. Jag möttes också av erkänsla överallt, uppmuntran på jobbet och stöd från släkt och vänner. Jag räknade de jobbiga månaderna men det som höll mig uppe var att det nu skulle ta slut, som skuldsatt känner man sig jagad jämt. Nu har jag varit fri något år och bättre än så här kan det aldrig bli. Dagen jag var klar kunde jag hoppa över små hus. ”

Fakta: Skuldsanering

Den som får skuldsanering skall:

- vara så svårt skuldsatt att personen inte kan betala sina skulder "under överskådlig framtid" – det vill säga under resten av sitt återstående liv.
- får inte ha gått i personlig konkurs eller ha fått näringsförbud av någon annan orsak.
- vara folkbokförd i Sverige.

Kronofogden beslutar om

skuldsanering. När ansökan kommit till Kronofogdemyndigheten så granskas möjligheten att betala skulderna. Det som vägs in är hur stor skulden är, inkomsterna i nuläget och möjliga framtida inkomster. Men även ålder, utbildning, och allmäntillstånd. Allt för att bedöma vilken förmåga personen har att betala sina skulder på lång sikt.

Om kraven uppfylls gör myndigheten ett förslag som personen måste godkänna innan det skickas vidare till dem som personen är skyldig pengar.

Därefter kommer den som beviljats skuldsanering under fem år få leva på existensminimum, 4 549 kronor samt hyreskostnad, alla inkomster över detta går åt till att betala skulderna. Den del av skulderna som inte skall betalas enligt den lagda planen ersätts när skuldsaneringstiden är slut.

Hur många är överskuldssatta – hur många får skuldsanering?

I Sverige finns det 400 000-600 000 överskuldssatta. Med överskuldssatta definieras då långtgående och ständigt akuta betalningsproblem.

41 000 skuldsaneringar har beviljats sedan skuldsaneringslagen trädde i kraft 1994. Det skedde en kraftig ökning 2007 då lagen ändrades och den som ansökte inte längre behövde försöka nå en frivillig uppgörelse med fordringsägarna.

Under 2010 ökade antalet ärenden igen och kronofogdemyndigheten antar att

lågkonjunkturen medverkade till detta. De allra flesta som fått sin ansökan beviljad, 95 procent, klarar sin skuldsanering och lever därefter ett skuldfritt liv. Prognosen inför 2011 är 8 200 ärenden varav cirka 65 procent förmodligen kommer antas.

Överskuldssättning farligt för hälsan

• Personer med stora skulder är mycket sjukare än andra. Forskare från Mittuniversitet i Östersund, har visat att stressrelaterade sjukdomar är nio gånger så vanliga bland skuldsatta jämfört med befolkningen i genomsnitt. Bland dem som genomgår skuldsanering så sker många fler självmord än i resten av befolkningen.

Att under lång tid leva på existensminimum innebär givetvis en oerhört stor påfrestning och många av dem som slutligen söker skuldsanering har under lång tid levt med stora skulder och har haft mycket liten möjlighet att påverka sin livssituation.

Läs mer: Konsumentverkets rapport 2010:18 Dödsfall under och efter skuldsanering.

Etvighetsgäldenärer

• Vanligtvis preskriberas fordringar till det allmänna efter 10 år. Detta kallas då absolut preskription. När det gäller andra skulder kan dessa förlängas i all evighet. Inkassoföretagen skickar även automatiskt nya förelägganden om betalning till den skyldige så skulden kan aldrig komma att preskriberas. Dessutom så ökar skulden hela tiden med de avgifter inkassoföretagen lägger på varje anmodan om ny betalning. Dessa avgifter innebär att även en skuld som ursprungligen är relativt liten så småningom kan växa till ett skuldberg.

Inkassoföretag – en ny affärsidé

I dag köps och säljs privatpersoners skulder. Det är en utveckling som

påbörjades under 1990-talet och är i dag en marknad där fattiga och skuldsatta är förutsättningen. Enligt Konsumentverket använder inkassoföretagen, som köpt fordringar, alltmer aggressiva indrivningsmetoder, indrivningsförsöken pågår under lång tid då fordringar säljs vidare från bolag till bolag.

Bolagen använder också till fullo sina möjligheter att ta avgifter för alla kringkostnader. Men enligt inkassolagen får den som lagen riktar sig till inte utsättas för onödiga kostnader eller trakasserier. Verksamheten skall bedrivas enligt god inkassosed. Datainspektionen är tillsynsmyndighet för inkassoverksamheten. Den har till uppgift att se till att inkassolagens bestämmelser och god inkassosed följs.

Den som utsatts för inkassoåtgärder som strider mot god inkassosed kan vända sig till Datainspektionen med klagomål. Datainspektionen kan dock inte företräda den som är skyldig pengar gentemot inkassobolaget.

Följande förslag förbättrar de överskuldssattas situation:

1. En minskning av skuldsaneringstiden från 5 till 3 år. Innebär minskade kostnader för individ och samhälle.
2. Ett införande av absolut preskription på civilrättsliga skulder. Preskriptionstiden skall ligga på 3 år.
3. Översyn av inkassobolagens verksamhet.
4. Borttagande av möjligheten att köpa och sälja privatpersoners skulder. Ändra inkassolagen!
5. Höjning av förbehållsbeloppet, det belopp som blir kvar efter det att den som betalar ut din inkomst gjort avdrag enligt Kronofogdens beslut.
6. Översyn av möjligheten att ta ut skuldränta för privatpersoner.

Berit Ferqvist

”Man brukade säga att två saker är säkra i livet: skatterna och döden. Numera är de tre: skatterna, döden och att vi måste låna av kineserna.”

Att bli äldre i en krisad ekonomi

Attestupan, rotegången, undantaget finns inte längre. Tack och lov. Vi har i Sverige byggt ett välfärdssystem där ingen skall frukta att pengarna inte räcker på ålderdomen. Pengar har avsatts och omfördelats. Det skulle vara tryggt för alla. Men nu gnisslar det i systemet.

Pensionerna ifrågasätts

Att leva på sin pension anses av en del som ett riskfyllt företag. Vad man får ut varje år är beroende på hur stor arbetslösheten är, på eventuella börsras, finans- och skuldkriser både i Sverige och utomlands. Och när finansmarknaden svajar är det inte staten som ensam står risken med pensionerna utan även den enskilde pensionären.

– Det stämmer, säger Bengt Sibbmark, sakkunnig i pensionsfrågor hos PRO, Pensionärernas Riksorganisation. De kräver nu, tillsammans med de fyra övriga rikstäckande pensionsorganisationerna, först och främst en utvärdering av pensionssystemet.

– Det fungerar helt enkelt inte så som det var tänkt. Systemet klubbades igenom i riksdagen 1994, och var en överenskommelse mellan fem riksdagspartier; M, C, FP, KD och S. Beslutet fattades för sjutton år sedan och de första pensionerna enligt det betalades ut 2001. Men ännu har någon utvärdering av systemet inte gjorts.

– Klydorna mellan pensionärer och de som är i arbete ökar och det var inte meningen. Spänningarna ökar mellan generationerna och i takt med att pensionärernas villkor försämrats är det många som tappar tilltron till hela systemet. Det är allvarligt.

Sverige har i dag cirka 1,8 miljoner ålderspensionärer. Deras allmänna pension ligger på i snitt knappt 12 000 kronor i månaden före skatt plus runt 15 procent i tjänstepension. Pensionerna har sänkts två år i rad och först 2014 beräknas beloppen vara uppe i 2009 års nivå. Under den tiden beräknas lönerna samtidigt ha stigit med upp till sjutton procent.

Pensionspyramiden

Men först en titt på hur hela pensionssystemet är uppbyggt: Tänk dig din totala pension som en pyramid, delad i tre delar. Den understa, basen, är den allmänna pensionen. Den handläggs på statens uppdrag av Pensionsmyndigheten. Pyramidens mellandel är tjänstepension och toppen är de privata pensionsförsäkringarna.

Den allmänna pensionen, pyramidens bas, omfattar både inkomstpension och premiepension och består av skattemedel. Av den skatt på arbete, socialförsäkring och arbetslöshetsför-

säkring, som vi betalar in till staten går nämligen 18,5 procent till pension, 16 procent till inkomstpensionen och 2,5 procent till premiepensionen. Den allmänna pensionens storlek kan åtminstone en del av oss således påverka genom att kanske arbeta några år extra eller gå upp till heltid. Och framför allt genom att inte arbeta svart.

Premiepensionen kan vi dessutom påverka genom att själva bestämma vem som ska förvalta de pengarna åt oss. Men 42 procent av befolkningen har antingen inte haft någon lust att sätta sig in fonder och kapitalförvaltning eller har aktivt valt att avstå från att göra det.

Den stora gruppen tillhör då vad som kallas SÅFA, Statens årskullsförvaltningsalternativ, vilket helt medvetet låter som soffor som i soffliggare. SÅFA förvaltas av i huvudsak sjunde AP-fonden, där placeringarna görs med tanke på att risken ska minska i takt med den enskildes stigande ålder. Fonden har låga avgifter, 0,15 procent av insatskapitalet, och det är billigt i det här sammanhanget.

Att betala 0,5 procent mer i avgift i månaden låter inte så mycket men i snitt ligger en individs inbetalda pension i systemet i 33 år och med en kostnad på 1,5 procent äts hela 39 procent av insatt kapital upp av avgifter.

Premiepensionen som man förvaltar själv, aktivt eller genom placering i sjunde AP-fonden vill Bengt Sibbmark baka ihop med inkomstpensionen.

– Den är obligatorisk, och ändå läggs ansvaret på den enskilda individen. Det är en skenbar frihet och med så många fonder att välja mellan – Pensionsmyndigheten samarbetar med cirka 800 – är risken rätt stor att man satsar fel.

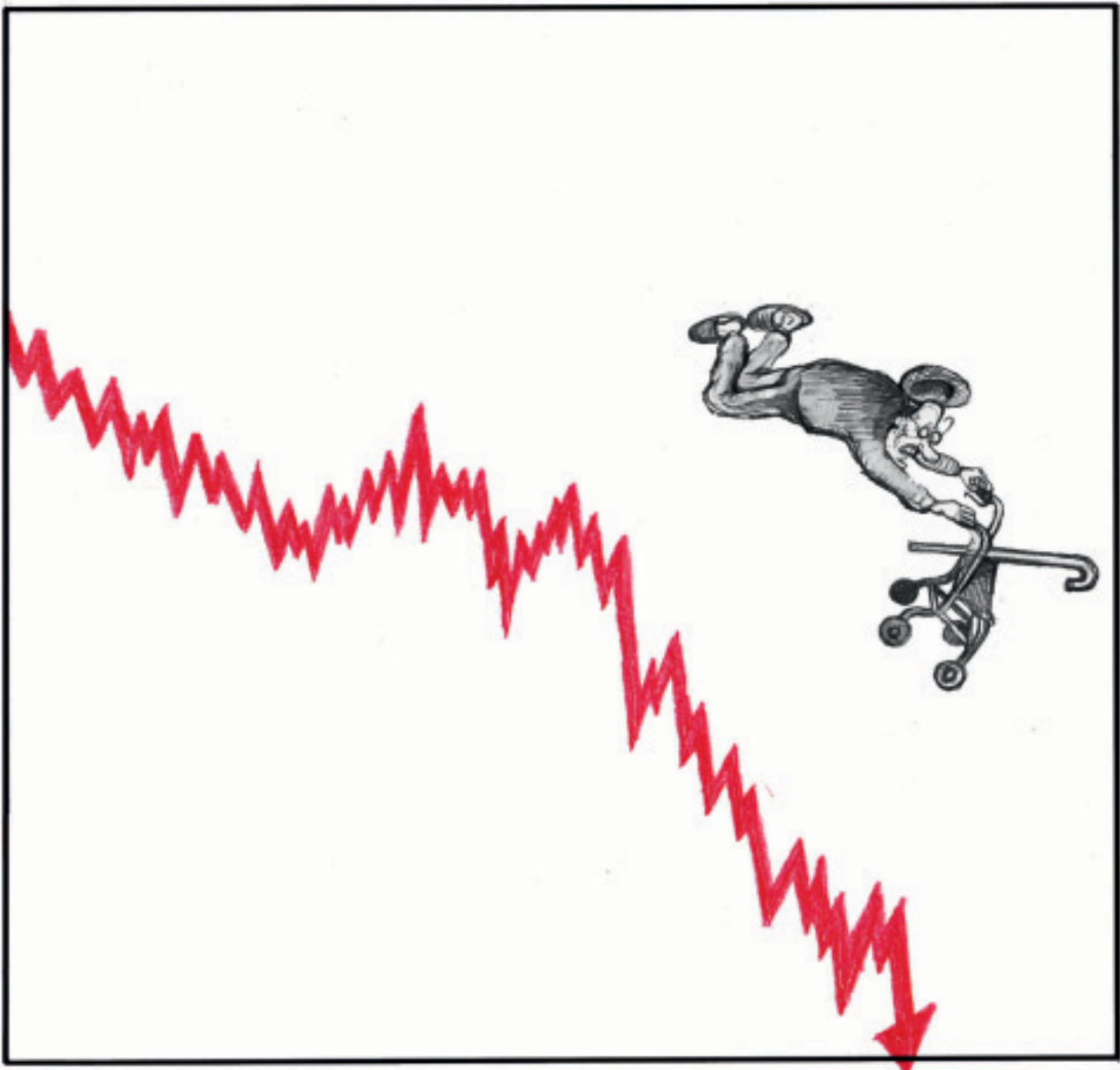
Ingen ska bli utan

För de som inte har varit anställda länge och alltså riskerar få väldigt låg pension, finns garantipensionen som kan ses som en inbyggd krockkudde.

Den innebär ett inkomstprövat garantibelopp på runt 7 000 kronor per månad. Pensionen kan också kompletteras med bostadstillägg. Många fler än de som söker skulle kunna få sådant men många tror att man måste sälja villan eller flytta från bostadsrättslägenheten för att komma ifråga.

Över 770 000 av alla ålderspensionärer, som är cirka 1,8 miljoner, har så låga inkomster att de är berättigade till någon del av garantipensionen.

För de allra sämst ställda, till exempel invandrare med mindre än 40 år i landet eller hemvändande utlandssvenskar, finns så kallat äldreförsörjningsstöd, motsvarande övriga försörjningsstöd enligt socialförvaltningens normer.

Aktiekurserna faller och det gör pensionerna också. Illustration: Christopher Fernqvist.

Tjänstepensionen

Den mellersta delen av pyramiden utgörs av tjänstepensionen, den som heter sådant som SAF-LO, ITP, KAP-KL eller PA 03. Det är den del av pensionen som tillkommit genom de fackliga kollektivavtalen och 90 procent av alla arbetsgivare har tecknat sådana kollektivavtal.

I dag är en stor del av dem som arbetar, oåa ungdomar, projekt- eller visstidsanställda och för dem tecknar arbetsgivaren sällan tjänstepensionsavtal. För ungdomarna kan det kännas viktigare att över huvud taget få ett jobb än att börja bråka om pensionen, särskilt om den ligger fyrtio år fram i tiden, men det är å andra sidan då de kommer att märka att de får sämre pension.

Pyramidtoppen är alltså de privata pensionsförsäkringar som en del av oss har tecknat. Helt frivilligt och helt utanför statens åtaganden.

Varje krona viktig

Det nya pensionssystemet, den allmänna pensionen som nu kritiseras av de stora pensionärsorganisationerna ersatte det tidigare ATP-systemet. Där gällde det att samla pensionspoäng under de femton bästa av trettio yrkesår.

I det nya systemet har varje intjänad krona betydelse. Och det finns vare sig någon undre eller övre åldersgräns för när man kan betala in till sin pension. Just nu finns några mycket unga, bebisar, med i systemet, till exempel de som har gjort reklam för blöjor, de har

fått betalt, betalar skatt och därmed också till sin pension.

Tanken är att det ska föreligga ett rakt samband mellan de pensionsavgifter man under sitt yrkesverksamma liv har betalat in till staten och vad man får ut. Hela systemet är frikopplat från statsbudgeten och ska rulla på utan att några politiska ingripanden ska behövas. Det ska helt enkelt balansera sig själv med bromsmekanismer och så kallad följsamhetsindexering.

Gungbrädan ska väga jämnt

Den allmänna pensionen balanserar tillgångar mot skulder.

I vågskålen med tillgångar ligger alltså skattemedel, en del av dem i AP-fonder. I tider med hög arbetslöshet

flyter mindre in på tillgångssidan, eftersom skatteintäkterna till staten därmed minskar.

På skuldsidan finns pensioner till dagens pensionärer och till kommande. En del av det som kommer in idag går rakt ut till dagens pensionärer. Resten stoppas i en AP-fond för morgondagens pensionärer. Värdet på den delen räknas ut med hänsyn till antalet pensionärer, vilket ökar med ständigt ökade levnadsår, beräknad kostnadsutveckling, penningvärdet och liknande.

En gång om året värderas tillgångarna mot skulderna, de divideras helt enkelt matematiskt med varandra och då ska resultatet bli 1, då är systemet balanserat.

Men om systemet som i år, 2011, är obalanserat skall det automatiskt räta upp sig. I år är balanstalet 0,9672, alltså lägre än 1. Då slår den så kallade bromsen (som bara drabbar inkomst-pensionerna) till. Då sänks pensionerna, värdet på skuldsidan sjunker och balansen återupprättas. Detta för att inte dränera systemet så att morgondagens pensioner äventyras.

Att så sker är själva grundbulten i hela systemet. Men Bengt Sibbmark vill ta bort bromsen helt och hållet.

– Den borde ersättas av någon annan sorts följsamhetsindexering, som bättre följer utvecklingen av samhällsekonomin, menar han.

Om balanstalet vid den årliga värderingen skulle hamna över 1, ja då finns ett överskott i pensionssystemet och det flyttas över i en AP-fond, för kommande säkerhet. I några av AP-fonderna ligger redan det stora överskott som det förra systemet genererade och som ska fungera som buffert om pensionssystemet till äventyrs inte räcker till.

Förskott på tillväxt

De stora pensionärsorganisationerna är också kritiska till den så kallade följsamhetsindexeringen, eller utjämningsnormen, den som ger nyblivna pensionärer höjd pension de första åren för att de ska klara omställningen.

Som ett förskott på framtida tillväxt, en höjning som de sedan betalar av med en sänkning med 1,6 procent resten av åren.

– De flesta tjänstepensioner är konstruerade på samma sätt och då finns ingen anledning att göra likadant i det allmänna systemet. Jag tycker normen ska antingen halveras eller tas bort helt, säger Bengt Sibbmark.

Mycket pengar

Hela pensionssystemet omfattar jättestora belopp, bara i sjunde AP-fonden finns lika mycket pengar som i hela statsbudgeten, och de ligger inte i madrassen och väntar på att användas.

Nej, de förvaltas i olika fondbolag, vilka påverkas av svängningar på finansmarknaden.

Över 14 miljarder kronor har det kostat bara att förvalta dessa AP-fonder sedan år 2000, enligt en genomgång som Rapport gjorde i september.

Detta samtidigt som, enligt en granskning av SVT, också den i september, de verkställande direktörerna för de stora fonderna fick sina löner höjda med mellan 40 och 60 procent. Statliga sjunde AP-fonden ökade VD:s ersättning med 20 procent på fem år, i följd motsvarade det 4,5 miljoner.

Ingr id Sjökvist

Många har lite att leva på.

Alla ålderspensionärer i Sverige är tillsammans så många som 1, 8 miljoner. Mer än 800 000 av dem, 811 764, hade i oktober 2011 så låg pension att de endast hade garantipension.

Huvuddelen av dem var kvinnor, 652 266 och en mindre del var män, 159 498. En ensamstående pensionär med enbart garantipension som bor i Stockholm kommer efter skatt att ha ungefär 6 970 kronor att leva på.

Förutom dessa finns de som inte har bostadstillägg i Sverige i 40 år och därmed inte har tillgång till systemet. De har äldreförsörjningsstöd och har ännu mindre att leva på.

Dags att tänka på pension.

De fackliga organisationerna har förhandlat fram kollektiva försäkringslösningar för sina medlemmar för att skapa trygghet när man blir äldre. Den stora gruppen om närmare 16 procent som arbetar i tillfälliga anställningar, omfattas sällan av dessa förmåner. Den som går mellan olika tillfälliga

anställningar eller så kallade projekt kommer senare att drabbas hårt.

Garantipension kan den få som har fyllt 65 år och har låg eller ingen inkomstgrundande pension. Full garantipension är 6 777 kronor per månad för den som är gift eller sammanboende och 7 597 kronor per månad för den som är ogift. För att få garantipension skall man ha bott 40 år i Sverige.

Äldreförsörjningsstödet kan den få som har fyllt 65 år, inte har ålderspension eller har mycket låg pension till exempel de som inte bostadstillägg i Sverige. Äldreförsörjningsstödet fyller upp mot andra stöd som man skall söka innan man kan få detta.

Äldreförsörjningsstödet skall motsvara vad man kallar skälig levnadsnivå. Det är för år 2011 per månad 4 831 kronor för ensamstående och 4 082 kronor för gifta eller sammanboende. Levnadsnivån är uträknad efter det att hyreskostnaderna är borträknade.

Bostadstillägg, särskilt bostadstillägg. Den som är ålderspensionär eller har äldreförsörjningsstöd kan också ansöka om bostadstillägg för hyran, vilken maximalt kan ersättas med 6 200 kronor, den som har ännu högre hyreskostnader kan också ansöka om särskilt bostadstillägg.

Pensionsöverenskommelsen

innebar en överenskommelse om konstruktionen av de framtida pensionerna mellan de fem riksdagspartierna, M, C, FP, KD och S. Riktlinjerna för det nya pensionssystemet beslutades 1994.

Ett ålderspensionssystem konstruerades då vilket mer än det tidigare följde samhällsekonomin och befolkningsutvecklingen.

Systemets alla delar trädde i full kraft från 2003. Vänsterpartiet var kritiskt mot det nya pensionssystemets konstruktion och valde att stå utanför överenskommelsen.

Ber it F er nqvist

Finansskris och strebrar – en bild av vår tid

Konsten har alltid speglat samtiden. Mozarts opera Figaros bröllop kritiserar lekfullt de dåtida feodalherrarnas bigotta rätt till en första natt med bruden som tillhörde tjänstefolket.

Den kända operakören "Fångarnas kör" ur Verdis opera Nebukadnessar blev slagdängan som enade det italienska folket mot det österrikiska väldet som då styrde norra Italien. Tvåhundra år senare syns finanskrisen, globaliseringen och arbetslösheten även i våra moderna medier.

Vi möter de papperslösa arbetarna i filmen "It's a free world" av Ken Loach. Vi ser kapitalismens utsugning i "Capitalism – a love story" av den amerikanske regissören Michael Moore och 2008 års finansskris i USA i den Oscarsbelönade dokumentärfilmen "Inside job" av Charles Ferguson.

Samtiden ger avtryck i kulturen, i filmen och litteraturen. Men något nytt händer också. Recensenten Martin Nyström pekar på den nya delaktigheten mellan tittare och skapare. En utveckling som möjliggjorts av den nya tekniken.

– Samtiden syns alltid i litteraturen, menar Sara Granath, litteraturvetare på Södertörns högskola i Flemingsberg, utanför Stockholm, även om den är lättare att upptäcka på håll.

I den historiska romanen "Edelcrantz förbindelser" berättar till exempel Malte Person om hur viktigt kontakter och rätt kontaktnät är om man vill klättra i karriären. Helt klart en spegling av tiden.

Den nutida självbiografin "Yarden" av Kristian Lundberg handlar om hur han skaffat sig skulder och, trots att han är en av den unga generationens främsta svenska poeter, tvingas ta anställning som timanställd i Malmö hamn. Hur de som redan befinner sig där, långt ner på arbetslivets botten,

Scenbild från pjäsen *Köpmannens kontrakt*.

Foto: Dr a mat iska t eat er n St ockhol m

där marginalerna är noll, först och skoningslösast drabbas av samhällets försämrade ekonomi.

Sara Granath fortsätter; flera strömningar är tydliga. Många som skriver böcker idag är icke-författare, många av dem gör det bra dessutom. Självbio-

grafier är inne. Sådana har funnits i alla tider, men man väntar inte längre till ålderns höst och berättar om sitt liv.

Dramatikern Lars Noréns dagbok skildrar en alldeles nyligen passerad tid, och samtidigt gör han stor litteratur av den. Samma sak med den norske förfat-

”Vad är definitionen på en optimist? En fondförvaltare som stryker fem skjortor en söndagskväll.”

tarens Ove Knausgårds självbiografiska ”Min kamp”.

– Många blandar självupplevt med påhittade historier. Man påstår att man varit med om det man skriver om. Som om vi längtar eder äkthet. Däremot lyser 70-talets rapportböcker, som Maja Ekelöfs ”Rapport från en skurhink” med sin frånvaro. Många förnekar ju faktiskt att vi har ett klass-samhälle.

– Dilemmat är att få syn på samtiden medan den fortfarande pågår och det är ännu tydligare på teatern, säger Sara Granath som också är teaterkritiker.

Undantaget stå upp-komiken, som direkt kan spegla dagsaktuella fenomen, det som enbart revyerna gjorde förr. Och så Lars Norén, som får oss att se samtiden genom de familjedramer han skildrar.

Så sent som på 1970-talet var teatern inflytelserik, speglade samhället och tog direkt del i utvecklingen. Men i konkurrens med andra medier, har teatern tappat sin position i medielandskapet och skakar inte om som tidigare.

Nu visas mycket ren underhållning. Eller gamla pjäser i modern tappning, med någon sorts vilja att sudda ut skillnader över tid och att försöka visa att allt är sig likt. Vilket det förstås inte är.

Musik och scenkonstrecensenten Martin Nyström anser att konsten idag kliver över det traditionella diket mellan den passive åskådaren och den store konstnären. Enligt honom kommer vi aldrig mer få någon Ingemar Bergman, ingen ny Stravinsky eller Beethoven, utan allt intressant som leder framåt går i delaktighetens riktning. Detta gäller i opera, dans, övrig scenkonst och musik.

Ett exempel är pjäsen om finanskrisen ”Köpmannens kontrakt” som Dramaten satte upp i september. Pjäsen baserar sig på nobelpristagaren Elfriede Jelineks texter om finanskrisen, där tillväxt och tron på pengar överskuggar allt. En kaotisk pjäs, där publiken blir både åskådare och medaktörer, medlöpare och iakttagare i jakten på det arbetande kapitalet, som ingen hittar.

Nyström menar att den här attityden, där konstnären söker dialog med publiken, är en viktigare spegling av samtiden än att musiken låter på något visst sätt. 60- och 70-talet med sina undervisande musiktexter är exempel på precis motsatsen.

Artisten ställde sig ovanför åhörarna och undervisade. Den enda som har överlevt den eran är Bob Dylan, som har kämpat hela sitt liv mot positionen på den piedestal som andra velat placera honom på.

– Just delaktighet utnyttjade Snöhetta, arkitektbyrån som ritade det nya operahuset i Oslo. De ville få varenda by i landet att känna att huset också var deras. De kom på en enkel devis: Det du inte kan gå på kommer du aldrig att kalla för ditt eget.

Taket kan man faktiskt gå på, ska man gå på. Det är byggt i vit marmor, när man kliver ombord så tror man att man är på en jättelik piazza, eller ett fjäll. Du behöver aldrig ha intresserat dig för opera eller balett, men du kan ha picknick med familjen när som helst på operataket, en öppen plats, inga stängsel, inga vakter.

Martin Nyström menar också att de stora dragen och trenderna i kulturen bättre speglar samtiden än enskilda texter, eller för den del också teman.

– Fast tecknen på motsatsen bara blir värre och värre, utgör kulturlivet en motståndsrörelse mot dagens narcissistiska självfixering, menar han. Den rörelsen tog sin början eder andra världskriget och utmanar själva konstbegreppet, vill tippa hierarkierna över ända och söker framför allt delaktighet.

– Konsten letar sig nu ur sina institutioner, ramar, sina former för att möta publiken.

Under dans- och teaterfestivalen i Göteborg för några år sedan visades teatergruppens Gob Squad's parafra på en film av konstnären Andy Warhol, Kitchen, där ett par av skådespelarna kommer i konflikt med varandra. Nä, nu är jag inte med längre, säger en av dem och sätter sig i salongen, där resten av ensemblen då försöker hitta en ersättare. När föreställningen är slut, har publik och ensemble bytt plats och publiken har, med anvisningar, kunnat fortsätta spelet på scen.

– Samma sak med filmen, säger Martin Nyström. Storfilmerna på biograferna har tappat inflytande. Idag gör miljoner tioåringar egna filmer och lägger ut dem på nätet. På nya sätt.

Där avståndet från det traditionella är den gemensamma nämnaren. Regissören Ruben Östlund gjorde samma sak i sin ”De ofrivilliga” som kom 2008, en film som såg ut att vara dokumentär men inte var det. Han ställde kameran fast på ett ställe och lät någonting passera, som han då naturligtvis hade arrangerat. Åskådaren hamnade plötsligt på samma gata. Det handlar ånyo om delaktighet. Att utmana konstnärligheten, det dramaturgiska filtret och riva hierarkierna.

Ingrid Sjökvist

Inblick och utblick

Volontärer från Volvo Aero i Trollhättan

Anneli och Madeleine är två av det tjugotal volontärer från Volvo Aeros IT-avdelning som bidrar med volontärintsatser i olika delar av **Verdandi Trollhättans** verksamhet.

Den 27 oktober skedde detta vid Verdandis soppök på Stora torget i Trollhättan. Det är ledningen på Volvo Aeros IT-avdelning i Trollhättan som har tagit initiativet och detta är en del av företagets CSR verksamhet (Corporate Social Responsibility).

Enligt åtagandet satsar både företaget och de anställda, som väljer att vara med, tid och därmed pengar. Anneli och Madeleine säger båda att det har varit mycket värdefullt för dem att vara med.

”Man lever som i en liten bubbla i vanliga fall och det här ger möjligheter till helt andra intryck och upplevelser. Det har också varit lättsamt och soppökot har ett så positivt gensvar.”

Även på Verdandi akutlogi i Hedeäng tar organisationen emot volontärer.

Förstudie i Zimbabwe

Verdandi Brandkär i Nyköping har genomfört en förstudie i Zimbabwe med pengar från Olof Palmes Internationella Centrum.

Avsikten är att starta verksamhet och stödja en lokal organisation som skall utveckla kamratstödsverksamhet för att stötta HIV/AIDS-sjuka.

Verksamheten har också som mål att samarbetspartnern, föreningen Yamurai, ska bedriva lokalt opinionsbildningsarbete för att stärka HIV-sjukas röst i samhället. Verdandi Brandkär har blivit uppmanade att söka det tänkta projektet då Verdandis metoder och erfarenheter blivit mycket uppskattade i det tidigare projektet ”Afarer mot AIDS” i Etiopien.

Den praktiska förstudien har genomförts och en preliminär projektplan har lagts. Projektansökan bereds just nu och verksamheten är tänkt att kunna starta under våren 2012.

Bostad först löser hemlöshet

Verdandi Örebro var en av arrangörerna till den stora konferens som genomfördes den 18 oktober på Örebro Universitet. 250 deltagare fick del av de nya forskningsrönen kring modellen där bostaden är det första steget att motverka hemlöshet

Bakgrunden är att Verdandi Örebro i samverkan med Hela Människan Örebro fått medel till en förstudie för modellen ”Bostad först”. Verksamheten väntas komma i gång tidigast hösten 2012, troligtvis våren 2013, så att politiska beslut hinners fattas om pengar. Från Verdandis sida driver Carina Dahl projektet.

Nya Verdandiavdelningar

”**Verdandi Klockan**” är bildad i Norrköping i bostadsområdet Klockaretorget

En ny Verdandiavdelning är också bildad i Burlöv i Skåne.

Brukarna får själva ge svar

Brugarrevision. Verdandi Borlänge och Verdandi Sundsvall har under september månad ytterligare fördjupat arbetet med brukarrevisjoner. I Borlänge skedde detta utifrån missbruksvårdens öppenvårdsenhet och i Sundsvall utifrån Sundsvalls behandlingscenter.

Svarsfrekvensen har varit mycket hög på båda orterna och viktiga resultat har kommit fram i analys av materialet.

I Sundsvall har 50 procent av brukarna inte kunnat påverka valet av sin egen behandling och 25 procent av brukarna inte känt sig delaktiga i upprättandet av sin egen behandlingsplan. I Borlänge visar revisionen att så många som 40 procent av brukarna överhuvudtaget inte känt till om de har haft en behandlingsplan. Resultaten kommer att föredras för brukare, personal och politiker på de bägge orterna.

Verdandi Örebro deltar under hösten i den brukarrevisjon som genomförs gentemot öppenvårdsgruppen i Örebro. Verdandi ingår i det så kallade BRO-rådet, Örebro kommuns brukarråd inom socialtjänsten.

Historiska fakta om tulpankrisen på 1630-talet

Text: Thomas Bushby

I mitten av 1500-talet nådde den första tulpanen Europa och den fascinerade överklassen med sin skönhet. Holländarna började importera blomman på 1560-talet och 1562 lossades en hel last med tulpanlökar i Antwerpens hamn.

Till en början var tulpanen en exklusivitet för den feodala överklassen i de fina salongerna men intresset och tillgängligheten växte och nådde ut till borgerskapet där man såg mer krasst på blomman.

På 1630-talet kom en tulpanhandel igång och den stora eåerfrågan gjorde att priset ökade. Driåriga affärsmän såg sin chans och började att köpa och sälja mer spekulativt. Till slut fanns en riktig marknad för tulpanlökar.

Priserna ökade i snabbare omfattning och många tjänade stora förmögenheter på denna tillväxt. Spekulanter både köpte och sålde stora kvantiteter av tulpanlökar utan att någonsin ha sett dem enbart för att tjäna snabba pengar, och det bildades en marknad på terminer där samma handel skedde med förväntningar på framtida tulpaner och lökar.

Eåer några år började många entreprenörer med tulpanodling i stor skala, och till en början ökade det bara intresset och priserna ytterligare. Fler människor deltog i handeln med tulpaner.

Nu var det inte längre blommans skönhet som lockade utan föreställningen om snabba pengar. På den tiden saknade människor helt erfarenhet av bristande finansbubblor och därför var det svårare att vara kritisk mot de snabba värdeökningarna.

Naturligtvis var det en bubbla, och då liksom nu fanns det röster som varnade för riskerna, och då som nu, vidades de bort, tills bubblan sprack, och både tulpaner och lökar snabbt blev osäljbara. Ungefär som kreditförsäkringarna i USA när Lehmann Brothers gick omkull.

De som blev sittande med Svarte Petter blev bankrutta och fick betala notan i detta pyramidspel – då som nu.

Fakta: Peter Englund, Kring Admiral Pottebacker och ånansbublornas historia.